

Uloga knjižničara u razvoju institucijskih repozitorija i promociji otvorenog pristupa

---

Silov, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:208907>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Izvanredni diplomski sveučilišni studij Informacijskih znanosti

Marko Silov

**Uloga knjižničara u razvoju institucijskih
repositorija i promociji otvorenog pristupa**

Diplomski rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Izvanredni diplomski sveučilišni studij Informacijskih znanosti

Uloga knjižničara u razvoju institucijskih repozitorija i
promociji otvorenog pristupa

Diplomski rad

Student/ica:

Marko Silov

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Jadranka Stojanovski

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marko Silov**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Uloga knjižničara u razvoju institucijskih repozitorija i promociji otvorenog pristupa** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. rujna 2018.

Sadržaj:

Sažetak	1
1. Uvod.....	2
2. Otvoreni pristup	4
2. 1. Načini ostvarivanja otvorenog pristupa	6
2. 1. 1. Zlatni put otvorenog pristupa.....	7
2. 1. 2. Zeleni put otvorenog pristupa	7
2. 1. 3. Gratis i libre otvoreni pristup	8
3. Institucijski repozitoriji	10
3. 1. Pojam i značenje institucijskih repozitorija.....	10
3. 2. Implementacija institucijskih repozitorija	12
3. 2. 1. Definiranje vrste dokumenata	13
3. 2. 2. Odabir softverskog rješenja	14
3. 2. 3. Definiranje formata dokumenata	15
3. 2. 4. Definiranje sheme metapodataka	16
3. 2. 5. Razrješenje autorskih i srodnih prava	16
3. 3. Dobrobiti institucijskih repozitorija.....	17
3. 3. 1. Dobrobiti za pojedinca, društvo i ustanovu	19
3. 4. Moguće prepreke pri uspostavi institucijskog repozitorija.....	20
3. 5. Institucijski repozitoriji u Hrvatskoj.....	21
4. Upravljanje institucijskim repozitorijem	23
5. Knjižnice i institucijski repozitoriji	24
5. 1. Promjenjiva uloga knjižničara.....	25
5. 2. Temeljne zadaće i aktivnosti knjižničara u kontekstu institucijskih repozitorija.....	26
5. 3. Knjižnice kao posrednici u procesu samoarhiviranja.....	28
5. 4. Vještine knjižničara.....	29
5. 5. Knjižničari kao voditelji institucijskih repozitorija.....	31
5. 6. Marketinške aktivnosti knjižničara na području institucijskih repozitorija	32
5. 7. Suradnja između knjižničara i znanstveno-nastavnog osoblja	34
5. 8. Problematika literature	35
6. Istraživački dio rada.....	36
6. 1. Svrha i cilj istraživanja	36
6. 2. Metodologija istraživanja	36

6. 3. Tijek istraživanja	37
6. 4. Analiza rezultata istraživanja.....	37
6. 5. Zaključak istraživanja.....	55
7. Zaključak.....	57
8. Literatura.....	58
9. Prilozi	65
9. 1. Popis tablica.....	65
9. 2. Anketni upitnik.....	66

Sažetak

Ovaj se rad bavi konceptom institucijskih repozitorija i ulogom knjižničara u njihovu izgradnju i održavanju. Podijeljen je u dva dijela; teorijski, koji se temelji na dostupnoj literaturi, i istraživački dio. U teorijskom dijelu rada navode se karakteristike otvorenog pristupa, kao i dobrobiti institucijskih repozitorija u kontekstu suvremene znanstvene komunikacije. Iznose se dobrobiti za pojedinca, ustanovu i društvo, ali i moguće prepreke koje administratori/knjižničari mogu sagledati i savladati. Raspravlja se o odnosu knjižnica i institucijskih repozitorija, odnosno utvrđuju se zadaće i aktivnosti knjižničara u kontekstu upravljanja institucijskim repozitorijem. U istraživačkom dijelu rada iznose se rezultati istraživanja u kojem je sudjelovalo ukupno 80 hrvatskih knjižničara iz visokoškolskih knjižnica. Istraživanjem se htjela ispitati razina osviještenosti i uključenosti knjižničara na području razvoja i održavanja institucijskih repozitorija, kao i u promicanju otvorenog pristupa. Rezultati pokazuju da su ispitanici poprilično upoznati s konceptom institucijskih repozitorija, ali i s aktivnostima otvorenog pristupa. Međutim, zbog određenih kontradiktornosti i nejasnoća, javlja se potreba za donošenjem inicijativa koje bi mogle utjecati na područja edukacije, samoarhiviranja radova i suradnje sa znanstvenicima i nastavnicima.

Ključne riječi: institucijski repozitorij, otvoreni pristup, visokoškolska knjižnica, znanstvena komunikacija.

1. Uvod

Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije, posebice digitalnog izdavaštva, otvara nove mogućnosti za znanstvenike i nastavnike u smislu znanstvene komunikacije i međusobne razmjene rezultata znanstvenih radova i istraživanja.¹ Upravo su zbog toga otvoreno dostupni repozitoriji, koje Pinfield² definira kao „...mrežne baze podataka koje nude besplatan pristup cjelovitim tekstovima koji se pohranjuju bez ikakvih ograničenja u vezi pristupa...“, postali ključna infrastruktura kroz koju akademska i istraživačka zajednica svoje rezultate istraživanja čini dostupnima.

Broj digitalnih repozitorija raste iz dana u dan, a institucijski repozitoriji, koji predstavljaju jednu od glavnih tema ovoga rada, postaju priznati kao najvažniji dijelovi znanstvene infrastrukture u digitalnom svijetu.³ Pružajući besplatan pristup sadržaju na sveučilištima i ostalim visokim učilištima, institucijski repozitoriji potpomažu učinkovitu realizaciju slobodnog, odnosno otvorenog pristupa⁴, o čemu se može više pročitati u poglavlju *Otvoreni pristup*. Informacija bi uvijek trebala biti dostupna što većem broju korisnika, a to je upravo ono čime se bavi prvi dio ovoga rada - slobodnim, odnosno otvorenim pristupom znanstvenim informacijama.

Razvoj institucijskih repozitorija nerijetko se pripisuje visokoškolskim knjižnicama⁵, budući da se repozitoriji koriste kao sredstvo za obnavljanje povjerenja i promicanje knjižničnih usluga.⁶ Tijekom zadnjih 150 godina, visokoškolske su knjižnice igrale ključnu ulogu u procesu znanstvene komunikacije, a posljednja dva desetljeća su počele razvijati institucijske

---

¹ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corletoy, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Open Access Institutional Repositories: Issues and Challenges. URL:

<http://ir.knust.edu.gh/bitstream/123456789/1439/1/Open%20Access%20Institutional%20Repositories%20I.pdf> (2017-12-20)

² Pinfield, Stephen. A mandate to self archive? The role of open access institutional repositories. // *Serials* 18 (2005). URL: <http://doi.org/10.1629/1830> (2018-03-10)

³ Usp. Radovan, Vrana. Digital repositories and the future of preservation and use of scientific knowledge. // *Informatologia* 1, 44(2011). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=99976 (2018-01-12)

⁴ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. The evolving impact of institutional repositories on reference librarians. // *Reference Services Review* 3, 33(2005). URL:

https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=lib_articles (2018-01-14)

⁵ Usp. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional repositories and the role of academic libraries in scholarly communication. URL:

<https://pdfs.semanticscholar.org/cd97/28c8b7a2069faaf244f50ae5a25d104ae22b.pdf> (2018-01-10)

⁶ Usp. Giannakopoulos, Georgios; Koulouris, Alexandros; Kyriaki-Manessi, Daphne. Institutional repository policies: best practices for encouraging self-archiving. // *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 73(2013), str. 770.

repozitorije⁷, odnosno digitalne arhive u koje se pohranjuju rezultati znanstvenih istraživanja od strane znanstvenika, nastavnika i studenata.

Visokoškolske su knjižnice pokazale da su sposobne prilagoditi se promjenama i da su spremne na inicijative podizanja razine znanja zajednice unutar koje djeluju. Ovaj rad, stoga, nastoji istražiti vrijednosti institucijskih repozitorija i ulogu visokoškolskih knjižnica⁸ u razvoju, održavanju i promicanju institucijskih repozitorija u Hrvatskoj. Na što se sve odnosi uključivanje knjižničara u razvoj institucijskih repozitorija, zašto su baš knjižničari ti koji bi trebali biti uključeni u vođenje institucijskih repozitorija te kako se uloga knjižničara tumači u literaturi koja se bavi područjem institucijskih repozitorija može se pročitati u poglavlju naslovljenome *Knjižnice i institucijski repozitoriji*.

Budući da raspoloživa literatura oskudijeva istraživanjima o ulozi knjižničara u razvoju i održavanju institucijskih repozitorija, ovaj će rad u tome smislu dati svoj značajan doprinos. Osim teorijskog dijela rada u kojemu se daje pregled dostupne literature na zadanu temu, u radu su izneseni i rezultati istraživanja kako bi se mogao utvrditi položaj knjižničara u Hrvatskoj u kontekstu institucijskih repozitorija.

---

⁷ Usp. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional Repositories, Open Access, and Scholarly Communication: A Study of Conflicting Paradigms. // *The Journal of Academic Librarianship* 6, 37(2011), str. 460.

⁸ Usp. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional repositories and the role of academic libraries in scholarly communication. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/cd97/28c8b7a2069faaf244f50ae5a25d104ae22b.pdf> (2018-01-10)

2. Otvoreni pristup

Razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije rezultirao je brojnim promjenama u području znanosti. Došlo je do promjene unutar ustaljene paradigme znanstvene komunikacije i znanstvenog objavljivanja, ali i do razvoja novih vrsta informacijskih proizvoda i usluga, čija je dostupnost uvjetovana tehnološkim razvojem. Tako se počela razvijati i ideja o slobodnom pristupu znanstvenim informacijama.⁹ Prema Suberu¹⁰, otvoreni pristup (eng. *Open Access*, OA) podrazumijeva mrežni, digitalni, besplatni pristup literaturi koji je ujedno i slobodan od većine zabrana vezanih uz autorska i srodna prava te ograničenja licenciranja. Otvoreni se pristup, stoga, tiče modela objavljivanja prema kojemu se znanstvenoj, mrežno dostupnoj literaturi može slobodno pristupiti¹¹, bez ikakvih dodatnih ograničenja.

Objavljivanjem u časopisima komercijalnih izdavača, autori u većini slučajeva svoja autorska i/ili srodna prava ustupaju izdavačima¹², koji naposljetku ograničavaju slobodan pristup radu skupo ga naplaćujući.¹³ Budući da se slobodna diseminacija informacija i znanja drži iznimno važnom za razvoj informacijskog društva i društva znanja, ovo se može shvatiti kao potencijalna opasnost u području znanstvene komunikacije i znanstvenog objavljivanja.

Kao alternativa komercijalnom izdavaštvu na snagu stupaju brojne inicijative otvorenog pristupa. Najvažnija i najpoznatija međunarodna inicijativa je Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup (eng. *Budapest Open Access Initiative*) iz 2002. godine. Nakon toga slijedi Izjava o objavljivanju u otvorenom pristupu iz Bethesde (eng. *Bethesda Statement on Open Access Publishing*), objavljena 2003. godine. U listopadu iste godine objavljena je i Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu znanju u znanosti i humanistici (eng. *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*).¹⁴ Prema Budimpeštanskoj inicijativi otvorenog pristupa¹⁵, otvoreni se pristup definira kao „slobodna dostupnost

---

⁹ Usp. Krajna, Tamara. Slobodan pristup informacijama: institucijski repozitoriji. // POLIMERI 3, 28(2007). URL: <https://www.fsb.unizg.hr/polimeri/fileopen.php?id=691> (2017-10-26)

¹⁰ Usp. Suber, Peter. Open Access Overview. URL: <https://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm> (2018-02-10)

¹¹ Usp. Petrak, Jelka. Otvoreni pristup – put k znanju kao javnom dobru. URL: http://medlib.mef.hr/2224/1/petrak_j_rep_2224.pdf (2018-01-20)

¹² Usp. Krelja Kurelović, Elena; Rak, Sabina; Tomljanović, Jasminka. Prihvatanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju. // Zbornik Veleučilišta u Rijeci / glavni i odgovorni urednik - Dušan Rudić. Rijeka: Veleučilište u Rijeci, 2013. Str. 1-16.

¹³ Usp. Konjević, Sofija. Otvoreni pristup (Open Access). URL: <http://lib.irb.hr/web/hr/vijesti/item/1920-oa.html> (2018-02-10)

¹⁴ Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

¹⁵ Budapest Open Access Initiative. URL: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (2018-01-20)

informacija na internetu, koja podrazumijeva dopuštenje korisnicima da te sadržaje čitaju, preuzimaju, umnožavaju, distribuiraju, tiskaju, pretražuju, povezuju, indeksiraju ili ih koriste u bilo koju drugu zakonitu svrhu bez ikakvih financijskih, pravnih ili tehničkih prepreka. Jedino ograničenje u reprodukciji i distribuciji sadržaja koji je javno dostupan preko interneta te zaštititi autorskih prava, sadržano je u tome da autor zadržava kontrolu nad integritetom, odnosno cjelovitošću svoga rada te da ima pravo biti citiran na ispravan način“. Budimpeštanska inicijativa zagovara dva načina za ostvarivanje otvorenog pristupa znanstvenim informacijama. Jedan je stvaranje repozitorija, a drugi je izdavanje časopisa u otvorenom pristupu¹⁶, odnosno časopisa čiji je sadržaj besplatno dostupan svima.

Navedene inicijative poslužile su kao polazište za donošenje Hrvatske deklaracije o otvorenom pristupu. Prema Hrvatskoj deklaraciji o otvorenom pristupu¹⁷, otvoreni pristup označava „slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama koji omogućava čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje. Slobodan u ovome kontekstu znači trajno slobodan od bilo kakvih ograničenja i postavljanja uvjeta za pristup i korištenje.“ To znači da otvoreni pristup znanstvenim informacijama podrazumijeva nesmetani protok znanstvenih informacija i uklanjanje svih prepreka u diseminaciji znanja.

Ideja izgradnje repozitorija hrvatskih časopisa u otvorenom pristupu ostvarena je projektom Hrčak koji je s radom započeo 2006. godine. Njime se uredništvima časopisa htjelo besplatno omogućiti online objavljivanje, pri čemu ih se dodatno motiviralo da svoje sadržaje objavljuju u otvorenom pristupu. Kroz jednostavno sučelje, zainteresirani korisnici olakšano pretražuju hrvatske znanstvene časopise. Naravno, potrebno je spomenuti i Hrvatsku znanstvenu bibliografiju – CROSBIB, odnosno projekt online bibliografije, koja od 1997. godine posjeduje također funkcionalnosti repozitorija te autorima omogućuje da uz bibliografski zapis pohrane i cjeloviti tekst svoga rada¹⁸, koji tako postaje otvoreno dostupan.

Otvoreni pristup unaprjeđuje vidljivost, dostupnost i protočnost znanja, potiče, omogućava i ubrzava multidisciplinarna istraživanja te povećava utjecaj ostvarenih rezultata,

---

¹⁶ Usp. Mihalić, Mirjana; Vodopijevac, Alen. Na tragu digitalnog repozitorija Instituta Ruđer Bošković. URL: http://fulir.irb.hr/412/1/na_tragu_irb-rep.pdf (2018-01-10)

¹⁷ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. URL: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (2018-02-10)

¹⁸ Usp. Mihalić, Mirjana; Vodopijevac, Alen. Nav. dj.

čime se istovremeno ukazuje na njihovu kvalitetu i relevantnost. Ograničenja u području pristupa, uporabe i dijeljenja rezultata znanstvenih radova i istraživanja mogu imati značajne negativne konotacije na razvoj znanosti i obrazovanja, posebice u kontekstu informacijskog društva koje se temelji na znanju.¹⁹ Budući da se povećanjem dostupnosti znanstvenih radova i istraživanja, povećava i razina učinkovitosti, obrazovni bi sadržaji trebali biti dostupni svim korisnicima, bez obzira na njihovu dob, financijske mogućnosti i ostala ograničenja.

2. 1. Načini ostvarivanja otvorenog pristupa

Kod objavljivanja radova u otvorenom pristupu treba razlikovati:

- Zlatni put otvorenog pristupa (eng. *Gold Open Access*; objavljivanje radova u časopisima u otvorenom pristupu);
- Zeleni put otvorenog pristupa (eng. *Green Open Access*; načelo samoarhiviranja, npr. digitalni repozitoriji u otvorenom pristupu).

Samoarhiviranje je „postupak pohranjivanja radova u repozitorij kod kojeg autori (studenti, djelatnici...) samostalno pohranjuju svoje radove u repozitorij.“²⁰ Radovi se mogu samoarhivirati u raznim fazama objave²¹, pa tako neki autori navode i druge „nijanse“ ostvarivanja otvorenog pristupa:

- Žuti put → *pre-print* inačice radova/radovi prije objavljivanja;
- Plavi put → *post-print* inačice radova/radovi poslije objavljivanja (recenzirana verzija/izdavačka verzija rada);
- Zeleni put → *pre-print* i *post-print* inačice radova.

Prihvatanje i primjena samoarhiviranja *pre-print* inačica i/ili već objavljenih radova za područje digitalnih repozitorija na temeljima otvorenog pristupa smatra se osnovnom sastavnicom tzv. otvaranja znanosti.²²

---

¹⁹ Usp. Bekić, Zoran. Otvoreni pristup i otvoreni obrazovni sadržaji. // Srce novosti 45(2012). URL: <http://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/otvoreni-pristup/sn45.pdf> (2018-02-10)

²⁰ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/samoarhiviranje> (2018-02-14)

²¹ Usp. Hubbard, Bill. Green, Blue, Yellow, White & Gold: A brief guide to the open access rainbow. URL: <http://www.sherpa.ac.uk/documents/sherpaplusdocs/Nottingham-colour-guide.pdf> (2018-02-08)

²² Usp. Vodopijevec, Alen. Grad Sunca, otvorenog pristupa i institucijskih repozitorija. // Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 7-8, 55(2006). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10013 (2017-12-06)

2. 1. 1. Zlatni put otvorenog pristupa

Zlatni put otvorenog pristupa (eng. *Gold Open Access*) zagovara da se izvorne znanstvene informacije prenose posredstvom znanstvenih časopisa u otvorenom pristupu. Tu se može raditi o časopisima koji su u cijelosti otvoreno dostupni ili o časopisima koji otvoreni pristup ograničavaju samo na određene članke.²³ Tako komercijalni izdavači, kao što su Wiley i Sage, nude tzv. hibridni OA model gdje su samo neki članci (za koje autori plaćaju dodatnu naknadu poznatu pod skraćenicom APC²⁴) otvoreno dostupni.²⁵ Također, postoje i primjeri u kojima sve troškove snosi izdavač ili gdje se troškovi podmiruju iz državnog proračuna (npr. hrvatski znanstveni časopisi u otvorenom pristupu). To je tzv. platinasti ili dijamantni otvoreni pristup.²⁶ Iako se zlatni put otvorenog pristupa uglavnom promovira od strane zajednice dobrostojećih znanstvenih izdavača, potrebno je naglasiti da mnogi časopisi, uključujući i one s velikim prestižem i/ili s visokim čimbenicima odjeka, ukazuju i na samoarhiviranje, odnosno na tzv. zeleni put otvorenog pristupa,²⁷ koji je relevantniji za područje digitalnih repozitorija.

2. 1. 2. Zeleni put otvorenog pristupa

Zeleni put otvorenog pristupa (eng. *Green Open Access*) podrazumijeva da autori svoje radove objavljuju u komercijalnim, odnosno “zatvorenim” znanstvenim časopisima, a nakon toga te iste radove – točnije govoreći, *post-print* inačice radova – samoarhiviraju u neki od digitalnih repozitorija koji promiču otvoreni pristup²⁸ ili, prema potrebi, postavljaju na mrežnu, otvoreno dostupnu stranicu.²⁹ Otvoreni se pristup sve češće osigurava i za ostale vrste znanstvenih informacija, kao što su: monografije, doktorske disertacije, radovi objavljeni u zbornicima i slično, koji se također pohranjuju u otvoreno dostupne repozitorije³⁰, neovisno o tome radi li se o predmetnim ili institucijskim, digitalnim repozitorijima.

---

²³ Usp. Petrak, Jelka. Nav. dj.

²⁴ Skraćenica APC dolazi od engleskog izraza Article Processing Charges.

²⁵ Usp. Royster, Paul. Open-Access Journals and Institutional Repositories. // Library Conference Presentations and Speeches 82(2012). URL: http://digitalcommons.unl.edu/library_talks/82 (2018-01-10)

²⁶ Usp. Petrak, Jelka. Nav. dj.

²⁷ Usp. Bottis, Maria; Koutras, Nikos. Institutional Repositories of Open Access: A paradigm of innovation and changing in Educational Politics. // Procedia – Social and Behavioral Sciences 106(2013), str. 1501.

²⁸ Usp. Macan, Bojan. FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 7-8, 63(2014). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182870 (2017-10-26)

²⁹ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corlethey, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

³⁰ Usp. Macan, Bojan. Nav. dj.

Izdavači časopisa u otvorenom pristupu odobravaju neposredno samoarhiviranje od strane autora³¹, a to je upravo ono što Royster³² i preporuča – objavljivati u časopisima koji dozvoljavaju samoarhiviranje unutar institucijskih repozitorija koji promiču zeleni put otvorenog pristupa. Bitno je naglasiti da postoje i zeleni časopisi koji ne naplaćuju tzv. naknadu za obradu. Oni se obično objavljuju od strane zasebnih odjela, knjižnica i zajednica.

Unatoč naglasku koji se stavlja na zeleni put otvorenog pristupa, postoji mali odaziv u području primjene. Autori Bankier i Perciali³³ ističu kako brojne visokoškolske ustanove nakon uspješne uspostave repozitorija često nailaze na razočaravajuću angažiranost od strane autora. Naime, unatoč brojnim prednostima koje donosi samoarhiviranje, kod znanstvenika, nastavnika i studenata postoji slab ili gotovo nikakav odaziv oko pohrane sadržaja unutar institucijskih repozitorija. Jedan od mogućih razloga³⁴ male zastupljenosti objavljivanja zelenim putem može biti u tome što se objavom rada u klasičnim publikacijama autori obvezuju da isti rad neće objavljivati na bilo koji drugi način (*pre-print* inačicu rada, *post-print* inačicu rada ili pak originalni recenzirani rad).

Iako su repozitoriji ograničeni samo na zeleni put otvorenog pristupa, autori Bankier i Perciali³⁵ sugeriraju da bi repozitoriji trebali zagovarati i zlatni put otvorenog pristupa – biti platforma za časopise koji su otvoreno dostupni od samog početka. Također, kroz repozitorij kao platformu, visokoškolske ustanove mogu osigurati dom za mnoštvo vrijednih časopisa koji se, primjerice, ne uklapaju u tradicionalne oblike objavljivanja.

2. 1. 3. Gratis i libre otvoreni pristup

Postoje dvije podvrste otvorenog pristupa – *gratis OA* (gratis otvoreni pristup) i *libre OA* (libre otvoreni pristup). Gratis i libre otvoreni pristup ukazuju na slobodu i ograničenja upotrebe radova koji nose pripadajuća autorska prava. Gratis OA je besplatan, ali zbog autorskih prava ništa slobodniji od toga. Naime, korisnici još uvijek moraju tražiti dopuštenje

---

³¹ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corlety, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

³² Usp. Royster, Paul. Nav. dj.

³³ Usp. Bankier, Jean-Gabriel; Perciali, Irene. The Institutional Repository Rediscovered: What Can a University Do for Open Access Publishing? // *Serials Review* 1, 34(2008). Str. 21-26.

³⁴ Usp. Krelja Kurelović, Elena; Rak, Sabina; Tomljanović, Jasminka. Nav. dj.

³⁵ Usp. Bankier, Jean-Gabriel; Perciali, Irene. Nav. dj.

za upotrebu koja prelazi ograničenja uvjetovane upotrebe (eng. *fair use*). Iz toga proizlazi da gratis OA uklanja financijske prepreke, ali ne i prepreke koje se tiču dopuštenja upotrebe. Libre OA za korisnika je besplatan, ali i slobodan od pojedinih ograničenja koja su vezana uz autorska prava i licenciranje. Korisnicima je dopušteno prijeći ograničenje primjerene upotrebe.³⁶ Dakle, libre OA uklanja financijske prepreke te za razliku od gratis OA, barem djelomično uklanja dio prepreka vezanih uz dopuštenje upotrebe radova.

Prije prelaska na sljedeće poglavlje koje je ujedno i jedno od glavnih tema ovoga rada, potrebno je spomenuti Roystera³⁷ koji tvrdi da otvoreni pristup ne znači nužno nisku kvalitetu, isto kao što ni pristup putem pretplate ne znači visoku kvalitetu.

---

³⁶ Usp. Macan, Bojan. Nav. dj.

³⁷ Usp. Royster, Paul. Nav. dj.

3. Institucijski repozitoriji

Iako brojne visokoškolske ustanove i izdavači kontroliraju pristup znanstvenim informacijama, u području znanosti i obrazovanja sve je jača inicijativa pružanja i dijeljenja informacija i znanja besplatno.³⁸ Jedan od načina da se upravo to i postigne jest uspostavljanje digitalnih, odnosno institucijskih repozitorija.

U listopadu 1999. godine, sudionici osnivačkog sastanka (poznatiji kao *Open Archives Initiative*³⁹), odnosno sveučilišni knjižničari i računalni stručnjaci bili su zainteresirani za područja metapodataka, arhiviranja i interoperabilnosti. Promjenom imena iz *Universal Preprint Service* (UPS) u *Open Archives Initiative* htjelo se ukazati na veću korist koja se očekuje od softvera. Nakon toga pojavio se rastući interes oko uspostavljanja repozitorija unutar visokoškolskih i istraživačkih ustanova.⁴⁰ Otvoreno dostupni institucijski repozitoriji osvojili su svijet znanstvene zajednice te danas gotovo da i ne postoji ozbiljnija znanstvena ustanova koja ne posjeduje svoj institucijski repozitorij.⁴¹ Upravo iz tog razloga sve više znanstveno-istraživačkih ustanova odlučuje svoju znanstvenu produkciju ponuditi javnosti⁴² implementacijom institucijskih repozitorija.

3. 1. Pojam i značenje institucijskih repozitorija

Institucijski repozitorij (eng. *institutional repository*) definira se kao „online platforma za prikupljanje i arhiviranje (u digitalnome obliku) intelektualne produkcije“⁴³ određene ustanove. SPARC, odnosno *Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition*⁴⁴, institucijske repozitorije definira kao digitalne zbirke koje prikupljaju i dugotrajno čuvaju intelektualnu produkciju određene ustanove. Prema autorici Krajna⁴⁵, institucijski su repozitoriji zapravo digitalne zbirke raznovrsnih dokumenata koji se promatraju kao rezultat

---

³⁸ Usp. Krelja Kurelović, Elena; Rak, Sabina; Tomljanović, Jasminka. Nav. dj.

³⁹ Open Archives Initiative. URL: <https://www.openarchives.org/> (2018-03-10)

⁴⁰ Usp. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. OAI compliant institutional repositories and the role of library staff. // *Library Management* 4/5, 25(2004), str. 170-171.

⁴¹ Usp. Macan, Bojan. Nav. dj.

⁴² Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

⁴³ Vodopijevac, Alen. Nav. dj.

⁴⁴ Usp. Crow, Raym. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper. URL: https://ils.unc.edu/courses/2014_fall/inls690_109/Readings/Crow2002-CaseforInstitutionalRepositoriesSPARCPaper.pdf (2018-03-10)

⁴⁵ Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

znanstveno-istraživačkog rada određene ustanove. Osim samoga prikupljanja, institucijski repozitoriji arhiviraju i distribuiraju radove koji su nastali unutar ustanove. Iako se većina uspostavljenih institucijskih repozitorija uglavnom veže uz elektroničke inačice tiskanih, završnih i diplomskih, radova koji su otvoreno dostupni i koji predstavljaju rezultate istraživanja od strane sveučilišne ili istraživačke ustanove, sadržaj ne bi trebao biti ograničen samo na takvu vrstu radova⁴⁶, već bi trebao uključivati i istraživačke podatke, građu za učenje, zbirke slika i ostale vrste sadržaja.

Institucijski su repozitoriji institucionalno određeni. Iz toga proizlazi da bi oni trebali biti usredotočeni samo na sadržaj koji se prima od strane sastavnih članova ustanove, jer se u protivnome ne bi radilo o institucijskome repozitoriju.⁴⁷ Sadržaj repozitorija može u cijelosti biti znanstvene naravi, ali isto tako može sadržavati administrativnu, nastavnu i istraživačku građu (objavljenu i neobjavljenu). Osim naglaska na znanstveni sadržaj, institucijski repozitoriji moraju biti kumulativni i trajni te trebaju zagovarati otvoreni pristup i interoperabilnost. Najbitnije od svega, sadržaj repozitorija treba pridonijeti procesu znanstvene komunikacije⁴⁸, odnosno poslužiti u svrhu učenja i istraživanja.

Osim uloge prikupljanja i dugoročnog čuvanja znanstvene produkcije određene ustanove, institucijski repozitoriji na sebe preuzimaju i ulogu predstavljanja ustanove i njezine znanstvene produkcije javnosti.⁴⁹ Time repozitoriji imaju i značajan utjecaj na oblikovanje javnog mnijenja o samoj ustanovi.

Može se zaključiti da je osnovni razlog uspostavljanja institucijskog repozitorija povećanje vidljivosti istraživačkih rezultata određene ustanove. Visokoškolske knjižnice uključuju se u upravljanje elektroničkim znanstvenim radovima i sudjelovanje u razvojnome procesu znanstvene komunikacije upravo kroz institucijske repozitorije⁵⁰, a o tome više u poglavlju *Knjižnice i institucijski repozitoriji*.

---

⁴⁶ Usp. Hockx-Yu, Helen. Digital preservation in the context of institutional repositories. // Program: electronic library and information systems 3, 40(2006), str. 232.

⁴⁷ Usp. Chang, Sheau-Hwang. Institutional repositories: the library's new role. // OCLC Systems & Services: International digital library perspectives 3, 19(2003), str. 78.

⁴⁸ Usp. Johnson, Richard. Institutional Repositories: Partnering with Faculty to Enhance Scholarly Communication. // D – Lib Magazine 11, 8(2002). URL: <http://www.dlib.org/dlib/november02/johnson/11johnson.html> (2018-03-14)

⁴⁹ Usp. Macan, Bojan. Nav. dj.

⁵⁰ Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Librarians' role as change agents for institutional repositories: A case of Malaysian academic libraries. // Malaysian Journal of Library & Information Science 3, 15(2010), str. 121.

3. 2. Implementacija institucijskih repozitorija

Za razvoj repozitorija važna je Inicijativa za otvorene arhive (eng. *Open Archives Initiative*) koja stvara i promiče standarde i protokole za diseminaciju sadržaja na mreži. Ideja OAI-a je olakšavanje pristupa elektroničkim arhivima u cilju veće vidljivosti i dostupnosti u znanstvenoj komunikaciji, kroz protokol OAI-PMH (eng. *The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*) koji omogućuje razmjenu metapodataka između repozitorija.⁵¹ Prema Crowu⁵², implementacijom institucijskog repozitorija ustanova povećava vidljivost, a time i svoj ugled. Osim što na jednome mjestu pohranjuje i čuva rezultate svoga rada, ustanova se predstavlja široj javnosti, kao i tijelima koja je financijski podupiru. Najuvjerljiviji razlog za ustanove u uspostavljanju interoperabilnih institucijskih repozitorija – kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju – očituje se u sve većem citiranju i utjecaju znanstvenih radova u otvorenom pristupu.⁵³ Naposljetku, članci pohranjeni unutar otvoreno dostupnih repozitorija obično se citiraju češće nego članci na sličnu temu kojima se može pristupiti jedino preko pretplate.

Implementacijom institucijskih repozitorija postižu se sljedeći ciljevi⁵⁴:

- Pohrana i očuvanje digitalnog sadržaja,
- Jednostavno pretraživanje i pregledavanje radova,
- Stvaranje uvjeta za samostalno arhiviranje radova (samoarhiviranje),
- Objavljivanje rezultata istraživanja u otvorenom pristupu,
- Povećanje vidljivosti i utjecaja rezultata/radova u znanstvenoj zajednici.

Ciljeve koje ustanove određuju prilikom implementacije institucijskog repozitorija i koji su ključni za mjerenje uspjeha istih, potrebno je redovito preispitivati, odnosno nadograđivati.⁵⁵ Naposljetku, do uspješne procjene institucijskog repozitorija može se doći samo ako se cjelovito preispitaju uloga i vrijednosti institucijskog repozitorija, unutar okvira akademske zajednice i uvažениh modela znanstvene komunikacije.

---

⁵¹ Usp. Mihalić, Mirjana; Vodopijevec, Alen. Nav. dj.

⁵² Usp. Crow, Raym. Nav. dj.

⁵³ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corleley, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁵⁴ Usp. Vodopijevec, Alen. Nav. dj.

⁵⁵ Usp. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional repositories : assessing their value to the academic community. // Performance Measurement and Metrics 2, 11(2010), str. 145.

Bentley i ostali autori⁵⁶ ističu da kod ustanove treba postojati ozbiljna potreba za pokretanjem institucijskog repozitorija jer se projekt može raspasti ako se ne vodi pravilno i redovito. Kada se utvrdi konačna odluka, kreće se u proces implementacije. Pri implementaciji institucijskog repozitorija potrebno je ispoštovati nekoliko osnovnih načela, a najvažnije je to da sva građa koja se pohranjuje u repozitorij treba predstavljati rezultate intelektualnog rada određene ustanove te da repozitorij treba sadržavati građu obrazovno-znanstvenog karaktera. Da bi implementacija institucijskog repozitorija bila uspješna, Krajna⁵⁷ navodi da je potrebno:

- Definirati vrste dokumenata (koji se pohranjuju),
- Odabrati softversko rješenje,
- Definirati format dokumenata,
- Definirati shemu metapodataka,
- Razriješiti autorska i srodna prava.

3. 2. 1. Definiranje vrste dokumenata

Najzastupljenije vrste dokumenata su:

- ✓ Ocjenski radovi - završni i diplomski radovi, doktorati i magisteriji,
- ✓ Znanstveni radovi - *pre-print/post-print* inačice radova,
- ✓ Poglavlja u knjigama,
- ✓ Članci u novinama,
- ✓ Članci u časopisima,
- ✓ Radovi u zbornicima,
- ✓ Nastavni materijali,
- ✓ Multimedijски sadržaji (fotografije, zvučni zapisi), itd.;

SPARC⁵⁸ je potvrdio potrebu šireg sagledavanja građe koja bi mogla biti uključena u institucijski repozitorij. Naime, repozitoriji ne bi trebali služiti samo kao kopija postojećih kanala formalnog znanstvenog objavljivanja, već bi trebali uključivati i različite vrste tzv. sive literature (eng. *grey literature*) i drugu neobjavljenu građu. Takva bi građa mogla uključivati: radne listove, tehnička i statistička izvješća, biltene istraživačkih središta, konferencijske

---

⁵⁶ Usp. Bentley, G.; Jain, P.; Oladiran, M. T. The Role of Institutional Repository in Digital Scholarly Communications. URL: http://www.ais.up.ac.za/digi/docs/jain_paper.pdf (2018-01-10)

⁵⁷ Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

⁵⁸ Usp. Crow, Raym. Nav. dj.

zbornike, izvješća odbora, ankete, izvješća o agencijama za financiranje, itd. Siva literatura koja se ne objavljuje kroz komercijalno izdavaštvo⁵⁹ čini dio neformalne znanstvene komunikacije.⁶⁰

3. 2. 2. Odabir softverskog rješenja

Odabiru programskog, odnosno softverskog rješenja mora se pristupiti s prethodno razrađenim ciljevima i mogućnostima unutar područja informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Da bi sustav bio *open source*, treba imati nekoliko obilježja. Prvo je da je softver besplatan i da ne zahtijeva nikakvu naknadu za korištenje. *Open source* sustav je onaj za koji je softver dostupan bez troškova i koji korisniku omogućuje jednostavno izvršavanje preinaka.⁶¹ Postoje mnoge otvoreno dostupne i besplatne *open source* aplikacije koje su OAI-PMH kompatibilne i koje osiguravaju funkcionalnost pri objavljivanju radova – počevši od unosa rada autora, preko određivanja razine pristupa radu, pa sve do odobravanja rada od strane odgovorne osobe, odnosno postojeće administracije. Neke od softverskih aplikacija⁶² su:

- ✓ EPrints,
- ✓ DSpace,
- ✓ Fedora,
- ✓ CERN Document Server, itd.

EPrints se može koristiti za običnu digitalnu zbirku. Softver omogućava jednostavno pregledavanje i pretraživanje građe. Korisnici mogu pretraživati prema datumu objavljivanja ili prema predmetima koji su hijerarhijski raspoređeni. Razlika između osnovnog i naprednog pretraživanja sadržana je u rasponu potencijalnih polja za pretraživanje. Korisnička se sučelja, kao i administrativna, temelje na mreži i moguće ih je prilagoditi kroz upotrebu predložaka.⁶³ Za autentifikaciju korisnika potrebni su korisničko ime i lozinka.

---

⁵⁹ Usp. Gibbons, Susan. Defining an Institutional Repository. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4378/5061> (2017-12-26)

⁶⁰ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corlety, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁶¹ Usp. Gibbons, Susan. Features and Functionalities. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4372/5055> (2017-12-26)

⁶² Usp. Vodopijevec, Alen. Nav. dj.

⁶³ Usp. Gibbons, Susan. Institutional Repository System Overviews. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4373/5056> (2017-12-26)

DSpace koristi programski jezik Java i pokreće se na bilo kojem operacijskom sustavu koji se temelji na Unix-u. Iako je DSpace dizajniran posebno za okruženje MIT-a⁶⁴, izvorni je kod objavljen kao *open source* kako bi ga mogle usvojiti, odnosno koristiti i druge ustanove. Što se tiče formata, DSpace je neutralan, a to znači da prihvaća građu različitih formata. Iako se Dublin Core shema metapodataka može prilagoditi putem administrativnog sučelja, bilo kakve preinake unutar postojeće sheme mogu utjecati na postojeće, ali i potencijalne zbirke. Što se tiče pretraživanja, DSpace koristi Lucene. Napredno pretraživanje podržava Booleove operatore (za jednu zbirku ili za cijeli repozitorij). DSpace je usklađen s OAI-om i koristi CNRI Handles⁶⁵ za stvaranje URL-ova.

Aplikacija Fedora⁶⁶ dizajnirana je za jednostavno integriranje alata koji mogu obraditi i manipulirati digitalnim objektima. Fedora osigurava potpuno funkcionalan sustav za sve ustanove koje imaju jaku informatičku podršku. Fedorin sadržaj, odnosno digitalni objekti, pohranjuje se pomoću proširene verzije METS⁶⁷-a. Za svaki se objekt stvara zapis u Dublin Core-u, koji se naposljetku prikuplja od strane OAI-a.

Jedini nedostatak koji se može pojaviti kod postojeće programske podrške je taj da ne postoji nikakva kontrola nad time gdje će softver izvršiti svoje nadogradnje⁶⁸, budući da se one uglavnom javljaju kao odgovor na postojeće zahtjeve korisničke zajednice. Iz svega ovoga može se zaključiti da je izrazito važno dobro preispitati postojeću programsku podršku te se nakon valjane provjere odlučiti za neku od postojećih ili pak razviti svoju vlastitu koja će zadovoljiti postavljene kriterije.

3. 2. 3. Definiranje formata dokumenata

Neki su institucijski repozitoriji neutralni po pitanju definiranja formata dokumenata.⁶⁹ To znači da sustav prihvaća unos bilo kojeg digitalnog formata. Opet, s druge strane, postoje i sustavi koji prihvaćaju samo određene formate dokumenata.

---

⁶⁴ Skraćenica MIT dolazi od engleskog izraza Massachusetts Institute of Technology.

⁶⁵ Usp. Gibbons, Susan. Institutional Repository System Overviews. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4373/5056> (2017-12-26)

⁶⁶ Skraćenica Fedora dolazi od engleskog izraza Flexible Extensible Digital Object and Repository Architecture.

⁶⁷ Skraćenica METS dolazi od engleskog izraza Metadata Encoding and Transmission Standard.

⁶⁸ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corletoy, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁶⁹ Usp. Gibbons, Susan. Features and Functionalities. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4372/5055> (2017-12-26)

3. 2. 4. Definiranje sheme metapodataka

Pri odabiru metapodataka treba izabrati one koji kvalitetno i cjelovito opisuju određene informacijske izvore. Postojeći institucijski repozitoriji uvelike se razlikuju u postupanju s metapodacima. Neki su izradili vlastite sheme metapodataka, a neki su upotrijebili, odnosno prilagodili postojeće sheme, kao što su Dublin Core ili MARC.⁷⁰ Neki od metapodataka koji se koriste za opis građe su:

- ✓ Vrsta rada,
- ✓ Autor(i),
- ✓ Godina objavljivanja,
- ✓ Naslov rada,
- ✓ Ključne riječi,
- ✓ Naslov časopisa ili publikacije,
- ✓ Naslov knjige,
- ✓ Broj stranica,
- ✓ Mjesto izdanja,
- ✓ Izdavač/nakladnik,
- ✓ ISSN/ISBN,
- ✓ Mentor/voditelj rada,
- ✓ Jezik,
- ✓ Napomena/komentar, itd.

3. 2. 5. Razrješenje autorskih i srodnih prava

Svaki je objekt moguće pohraniti u institucijski repozitorij i regulirati mu razinu pristupa. Takvim načinom arhiviranja digitalnog sadržaja i korištenjem otvoreno dostupnog repozitorija omogućava se jednostavno prikupljanje, pohrana i selektivno objavljivanje. Važno je spomenuti da je autorima prepuštena odluka hoće li njihov rad (s cjelovitim tekstom) biti u otvorenom pristupu ili ne, odnosno hoće li ga moći dohvatiti i korisnici izvan zadane ustanove. Metapodaci su vidljivi svima i omogućeno je njihovo automatsko prikupljanje (eng. *harvesting*)

---

⁷⁰ Usp. Gibbons, Susan. Features and Functionalities. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4372/5055> (2017-12-26)

pomoću pretraživača. Ukoliko postoji početno ograničenje pristupa nekome radu, tzv. vanjski korisnik može poslati zahtjev, odnosno molbu autoru/autorima⁷¹ za dozvolu pristupa.

3. 3. Dobrobiti institucijskih repozitorija

Repozitoriji služe kao konkretni pokazatelji kvalitete visokoškolskih ustanova, čime se povećava njihova vidljivost, prestiž i javna vrijednost.⁷² Institucijski bi repozitoriji – zbog pružanja brojnih pogodnosti – trebali biti prepoznati kao dopuna ili dodatak, a ne kao zamjena ili nadomjestak⁷³ za tradicionalne znanstvene publikacije. Većina literature kao najvažniju dobrobit ističe okupljanje intelektualnog kapitala određene ustanove, a Gibbons⁷⁴ navodi još tri temeljne dobrobiti institucijskih repozitorija:

- Upraviteljstvo (eng. *stewardship*) → Identifikacija, prikupljanje i pohranjivanje digitalnog sadržaja početni su koraci bilo koje strategije očuvanja, a institucijski repozitoriji osiguravaju infrastrukturu koja upravo te korake olakšava.
- Učinkovitost (eng. *efficiencies*) → Jednom kada autor pohrani svoj rad u institucijski repozitorij, potreba za postavljanjem rada na osobnu mrežnu stranicu ili slanjem kopija posredstvom elektroničke pošte više ne postoji. Korisnici samostalno, bez uključivanja autora, pronalaze, odnosno pribavljaju radove, neposredno pretražujući institucijski repozitorij ili koristeći usluge pretraživanja kao što su OAIster i Google. Učinkovitost institucijskih repozitorija očituje se i u uklanjanju prepreka koje se tiču informacijske tehnologije. Pri susretu s konceptom institucijskih repozitorija, često se postavlja pitanje: koja je razlika između institucijskog repozitorija i osobne mrežne stranice? Većina ljudi vidi malu ili gotovo nikakvu razliku između termina zato što je krajnji proizvod isti – mrežna stranica preko koje se može pristupiti digitalnim dokumentima. Ključna razlika je u *načinu* na koji autori objavljuju svoje radove. Naime, postavljanje rada na osobnu mrežnu stranicu zahtijeva znanje o HTML-u, ovlašteni pristup poslužiteljima datoteka ili specijalizirani softver kao što je alat za izradu HTML-a. Kontrola pristupa dokumentima na mrežnoj stranici, što je jedna od temeljnih funkcija

---

⁷¹ Usp. Vodopijevec, Alen. Nav. dj.

⁷² Usp. Agyen – Gyasi, Kwaku; Corletey, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁷³ Usp. Radovan, Vrana. Digital repositories and the future of preservation and use of scientific knowledge. // Informatologia 1, 44(2011). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=99976 (2018-01-12)

⁷⁴ Usp. Gibbons, Susan. Benefits of an Institutional Repository. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4376/5059> (2017-12-26)

institucijskih repozitorija, zahtijeva i određenu razinu tehničkih vještina ili pomoć administratora sustava. Razlog za uspostavu institucijskog repozitorija leži u smanjenome broju prepreka kod dijeljenja, odnosno diseminacije radova.

- Transparentnost (eng. *showcase*) → U kontekstu visokoškolskih ustanova, institucijski repozitoriji osiguravaju digitalnu „izložbu radova“ preko koje članovi akademske zajednice ukazuju na svoje radove. Kroz institucijski repozitorij, znanstvenici, nastavnici i nastavnici mogu dobiti jasnu sliku o vrstama i područjima učenosti unutar određenog odjela. Digitalni sadržaji bivaju čitanima i citiranima jer su pohranjeni unutar institucijskog repozitorija.

Dostupnost radova može drastično povećati njihovo korištenje. Završni i diplomski, kao i doktorski i magistarski radovi, predstavljaju primjer sadržaja koji je idealan za institucijske repozitorije zato što imaju institucionalnu vrijednost. Štoviše, okupljanje takvih radova od velikog je značaja za znanstvenike, nastavnike i studente podjednako.⁷⁵ Završni i diplomski radovi u digitalnome obliku (unutar institucijskih ili nacionalnih repozitorija) omogućavaju korisnicima neposredan pristup s bilo kojeg mjesta, 24 sata dnevno, bez obzira na broj drugih korisnika.⁷⁶ To se znatno razlikuje od alternativne situacije koja od korisnika zahtijeva da posjeti knjižnicu koja djeluje unutar određene ustanove i dobije tiskanu verziju rada (često i preko međuknjižnične posudbe, što rezultira korištenjem samo unutar knjižnice).

Brzo širenje znanstvene građe i njezina globalna vidljivost utječu na priznavanje znanstvenika, nastavnika i studenata te povećavaju prestiž ustanove. Ono što se također smatra dobrobiti je i to da njihovi radovi potencijalno mogu utjecati i na buduća istraživanja.⁷⁷ Naposljetku, članci koji su otvoreno dostupni na mreži više se citiraju od onih koji to nisu.

---

⁷⁵ Usp. Gibbons, Susan. Potential Uses. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4375/5058> (2017-12-26)

⁷⁶ Usp. Copeland, Susan. Electronic Theses and Dissertations : promoting 'hidden' research. // Policy Futures in Education 1, 6(2008). URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/pfie.2008.6.1.87> (2018-01-10)

⁷⁷ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

3. 3. 1. Dobrobiti za pojedinca, društvo i ustanovu

Prosser⁷⁸ navodi kako institucijski repozitoriji nose brojne dobrobiti za pojedinca, za ustanovu i za društvo.

Za pojedinca, institucijski repozitoriji:

- Nude arhivu radova istraživača, odnosno studenata, znanstvenika i nastavnika,
- Povećavaju širenje i utjecaj rezultata istraživanja na buduća istraživanja,
- Djeluju kao životopisi istraživača, odnosno studenata, znanstvenika i nastavnika.

Za društvo, institucijski repozitoriji:

- Omogućavaju pristup svjetskim istraživanjima,
- Osiguravaju dugoročno čuvanje rezultata istraživanja određene ustanove,
- Mogu obuhvatiti veći opseg istraživanja (isključenje ograničenja broja stranica, prihvaćanje velikih skupova podataka, *null* rezultata, itd.)

Za ustanovu, institucijski repozitoriji:

- Povećavaju vidljivost i prestiž ustanove,
- Djeluju kao reklama, odnosno oglas za ustanovu u vidu financiranja izvora, privlačenja potencijalnih istraživača i studenata, itd.

---

⁷⁸ Usp. Prosser, David C. The Next Information Revolution - How Open Access repositories and Journals will Transform Scholarly Communications. URL: <https://www.liberquarterly.eu/article/10.18352/lq.7755/> (2018-03-14)

3. 4. Moguće prepreke pri uspostavi institucijskog repozitorija

Neki od izazova⁷⁹ s kojima se akademska i istraživačka zajednica mogu suočiti tijekom uspostave i vođenja institucijskog repozitorija su:

- Neadekvatna infrastruktura u području informacijsko-komunikacijske tehnologije → Učinkovita infrastruktura najvažniji je preduvjet za digitalno umrežavanje koje je neophodno u području otvoreno dostupnih institucijskih repozitorija. Također, institucijski repozitoriji zahtijevaju pristup internetu, a troškovi za takve namjenske usluge često su kod pojedinih ustanova izvan moći plaćanja.
- Nedovoljno i/ili neodgovarajuće financiranje.
- Slaba ili gotovo nikakva osviještenost o konceptu institucijskih repozitorija u akademskoj i istraživačkoj zajednici → Neupućenost, odnosno nedostatak znanja o institucijskim repozitorijima jedno je od glavnih spornih pitanja koja se javljaju pri implementaciji institucijskih repozitorija.
- Izvor napajanja/dovoda energije → Institucijski repozitorij trebao bi biti otvoreno dostupan korisnicima u svakome trenutku (24 sata dnevno, 7 dana u tjednu). Ovo stoga zahtijeva stalnu i redovitu opskrbu električnom energijom.
- Neodgovarajuće propagiranje → Propagiranje je jedan od najboljih načina za promicanje vrijednosti institucijskih repozitorija. Svi sudionici u području razvoja institucijskih repozitorija (knjižničari, znanstvenici, nastavnici i studenti) moraju biti uključeni u proces kako bi propagiranje bilo djelotvorno.
- Upravljanje autorskim pravima i pravima intelektualnog vlasništva kroz alternativne ugovore o objavljivanju → Poštivanje autorskih prava znanstvenika, nastavnika i studenata određene visokoškolske ustanove neophodno je za područje daljnje diseminacije znanstvenih radova i rezultata znanstvenih istraživanja. Autori Maharana i Mallikarjun⁸⁰ ističu da voditelj institucijskog repozitorija treba biti pravodobno obaviješten o oblicima intelektualnog vlasništva.

---

⁷⁹ Usp. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corleley, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁸⁰ Usp. Maharana, Bulu; Mallikarjun, Dora. Scholarly Communication through Institutional Repositories. URL: <http://eprints.rclis.org/17526/1/Scholarly%20communication%20%20by%20Dora.pdf> (2018-01-10)

Ono na što autori Agyen-Gyasi, Corletey i Frempong⁸¹ žele ukazati su kulturološka, ali i politička uvjerenja određene ustanove. Naime, najznačajniji izazov s kojime se susreću visokoškolske ustanove nije tehničke, već kulturološke naravi. Tehnička pitanja koja se tiču implementacije i upravljanja institucijskim repozitorijem nisu toliko teška, koliko su to zapravo izazovi vezani uz politička i kulturološka uvjerenja znanstvenika i nastavnika, knjižničara, IT osoblja i ostalih sudionika određene visokoškolske ustanove.

3. 5. Institucijski repozitoriji u Hrvatskoj

U Srcu su razvijeni Digitalni akademski arhivi i repozitoriji, odnosno Dabar.⁸² To je platforma koja svakoj ustanovi iz sustava znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj omogućuje uspostavu institucijskog repozitorija⁸³ u kojemu može pohranjivati digitalne sadržaje prema različitim temama i kriterijima.

Pri unosu radova u institucijske repozitorije najčešće se kao problem javlja definiranje autorskih prava. Najjednostavnije je – barem u Republici Hrvatskoj – kada je riječ o ocjenskim radovima, kao što su magistarski i doktorski radovi te diplomski i završni radovi. Tu je autorsko pravo neupitno i ono pripada isključivo autoru. Ustanova na koju rad slovi i mentor, odnosno voditelj rada, ne polažu nikakva autorska prava na to djelo. To znači da autor može dopustiti objavljivanje takvog rada u institucijskom repozitoriju. Međutim, veći je problem kod radova koji su objavljeni u časopisima i zbornicima jer se u takvim slučajevima – kao što je već rečeno – autori najčešće odriču autorskog prava u korist izdavača.⁸⁴ Autori su svjesni da prilikom objavljivanja rada u časopisu određena autorska prava uglavnom prenose na izdavača, ali zanemaruju činjenicu da određeni dio autorskih prava ipak zadržavaju, među njima često i pravo reproduciranja tog rada pod određenim uvjetima. Naime, zbog jačanja inicijative otvorenog pristupa znanstvenim informacijama, većina komercijalnih izdavača znanstvenih časopisa odlučno mijenja stav o pravima raspolaganja radom i tako dopušta autorima pohranjivanje određene inačice rada unutar institucijskog repozitorija⁸⁵, na vlastitu mrežnu

---

⁸¹ Usp. Agyen – Gyasi, Kwaku; Corletey, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁸² DABAR: Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/> (2018-06-01)

⁸³ Usp. Nemeč, Dragutin. Institucijski repozitoriji: čije obveze i čija prava? // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 3/4(2016), str. 306.

⁸⁴ Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

⁸⁵ Usp. Macan, Bojan. Nav. dj.

stranice i slično. Institucijski repozitoriji smanjuju snagu monopola koju imaju časopisi i time pružaju ekonomsko olakšanje ustanovama i knjižnicama koje održavaju institucijske repozitorije.⁸⁶ Iz ovoga se može zaključiti da institucijski repozitoriji pružaju strateški odgovor na sustavne probleme unutar postojećeg sustava znanstvenih časopisa.

U svome Pravilniku sustava Dabar u Srcu su pribjegli tzv. „solomonskom“ rješenju, a to je da je ustanova kao vlasnik repozitorija odgovorna za uređenje autorskopравnih pitanja.⁸⁷ Što se tiče donošenja pravila, Nemeč⁸⁸ ističe kako visokoškolske ustanove u svojim aktima često propuštaju uspostaviti čvrsti pravni okvir koji određuje kako urediti dopuštenja autora za objavu njihovih radova, a to je upravo jedno od područja na koje se htjelo ukazati u anketnome upitniku koji je sastavni dio ovoga rada.

Visokoškolska ustanova – prema Pravilniku sustava Dabar – može imati i alternativno rješenje vezano uz autorska prava, čak i ako ih u cijelosti ne uredi sa studentima i suradnicima. Naime, kao vlasnica repozitorija, visokoškolska ustanova ima pravo odrediti razinu pristupa sve do potpunog isključivanja javnosti i u repozitorij može staviti samo npr. sažetke radova. Za to ne bi trebala biti nužna dozvola autora, s obzirom da se tada radi o običnom katalogu informacija, a djelo, koje se nalazi u repozitoriju, ne priopćava se javnosti.⁸⁹ Međutim, tako postavljene situacije (koje, nažalost, već i postoje) više ne uključuju razmatranje o otvorenom pristupu znanstvenim informacijama, a udaljuju se i od osnovne svrhe repozitorija.

---

⁸⁶ Usp. Agyen – Gyasi, Kwaku; Corletey, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Nav. dj.

⁸⁷ Usp. Nemeč, Dragutin. Nav. dj., str. 311.

⁸⁸ Usp. Nemeč, Dragutin. Nav. dj., str. 301.

⁸⁹ Usp. Nemeč, Dragutin. Nav. dj., str. 314.

4. Upravljanje institucijskim repozitorijem

Tim koji je uključen u razvoj institucijskog repozitorija trebao bi uključivati osobe koje imaju široki raspon odgovarajućih stručnosti⁹⁰. Iz toga proizlaze sljedeće sastavnice:

- Poželjno je sudjelovanje stručnjaka koji su vični upravljanju metapodacima i zaštiti digitalne građe.
- U slučaju da sustav institucijskog repozitorija traži prilagodbu sučelja, poželjni su stručnjaci koji imaju iskustvo u području grafičkog dizajna.
- Stručnjaci za marketinške aktivnosti i odnose s javnošću također su važni, baš kao i stručnjaci koji imaju iskustva s informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.
- Interakcija sa stručnjacima koji su ovlaštene za pravno savjetovanje značajan je zbog pitanja oko autorskih prava, distribucijske licencije i izjava o privatnosti.
- Što se tiče tehničke strane upravljanja institucijskim repozitorijem, poželjno je znanje o pohranjivanju podataka i stvaranju sigurnosnih kopija, kao i o provjeri autentičnosti sustava.

Uloga glavnog upravitelja repozitorija trebala bi biti definiranje tzv. razloga postojanja (franc. *raison d'être*) repozitorija, odnosno iznošenje svrhe postojanja repozitorija. Upravitelj treba biti kvalitetno obrazovan unutar tehničkih aspekata razvoja institucijskog repozitorija, što uključuje razumijevanje softvera te poznavanje standarda za metapodatke i interoperabilnost. Upravitelj mora misliti o tome što repozitorij može učiniti za njegove suradnike i – u skladu s time – stvoriti odgovarajući program ocjenjivanja. Nadalje, on bi trebao imati jasnu predodžbu o tome što čini uspjeh, odnosno neuspjeh repozitorija, uključujući dugoročno financiranje i institucionalnu podršku na području pohrane građe.⁹¹ Dotičući se utvrđivanja uspjeha, Gibbons⁹² navodi da se uspjeh institucijskog repozitorija često određuje količinom sadržaja. Međutim, postoje i ostale sastavnice koje mogu utjecati na konačni uspjeh institucijskog repozitorija, kao što je npr. lakoća korištenja.

---

⁹⁰ Usp. Gibbons, Susan. Content Recruitment. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4371/5054> (2017-12-26)

⁹¹ Usp. Oppenheim, Charles; Zuccala, Alesia. Managing and evaluating digital repositories. // Information Research 1, 13(2008). URL: <http://www.informationr.net/ir/13-1/paper333.html> (2018-01-10)

⁹² Usp. Gibbons, Susan. Content Recruitment. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4371/5054> (2017-12-26)

Upravitelj mora biti u tijeku s aktualnim istraživanjima u području informacijskih znanosti⁹³, kako bi uvijek bio pravodobno obaviješten o možebitnim preinakama i savjetima oko osuvremenjivanja institucijskog repozitorija.

Visokoškolske ustanove imaju izvanrednu priliku za osuvremenjivanje i osnaživanje modela institucijskih repozitorija, a posebnu ulogu u tome nose visokoškolske knjižnice, odnosno knjižničari. Knjižnica se može transformirati u izdavačku i arhivsku ustanovu gdje će informacije moći biti prikupljene, organizirane i dijeljene izvan okvira tradicionalnog oblika objavljivanja.⁹⁴ Jedan od sigurnijih načina da se to i ostvari svakako su institucijski repozitoriji. Sudjelovanjem u implementaciji i razvoju, odnosno održavanju institucijskog repozitorija, knjižnice pripajaju novu vrijednost svojoj ulozi prikupljanja, obrade i čuvanja građe.⁹⁵ Ono na što će se ostatak rada usredotočiti jest upravo to – istraživanje uloge knjižnica, odnosno knjižničara u kontekstu institucijskih repozitorija.

5. Knjižnice i institucijski repozitoriji

Kao što je već rečeno, institucijski repozitorij trebao bi biti suradnički projekt koji objedinjuje stručnost od strane nekoliko odjela unutar određene ustanove. Veoma je važno uključiti računalne stručnjake, stručnjake za izobrazbu u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija i naposljetku – knjižnicu. Prema Gibbons⁹⁶, knjižnica bi trebala biti uključena u projekt institucijskog repozitorija zbog:

- **Stručnosti koju knjižnično osoblje – u ovome slučaju, visokoškolski knjižničari – može/mogu ponuditi;**
- **Razine povjerenja koju zajednica obično ima za svoju knjižnicu.** Knjižnice se često smatraju javnim dobrima koja se drže podalje od politike te kao takve one slove kao prigodno „pročelje“ za institucijske repozitorije;
- **Postojećeg, uspostavljenog odnosa s ostalim odjelima unutar visokoškolske ustanove.**

---

⁹³ Usp. Oppenheim, Charles; Zuccala, Alesia. Nav. dj.

⁹⁴ Usp. Bankier, Jean-Gabriel; Perciali, Irene. Nav. dj.

⁹⁵ Usp. Krajna, Tamara. Nav. dj.

⁹⁶ Usp. Gibbons, Susan. Who should be involved? // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4370/5053> (2017-12-26)

5. 1. Promjenjiva uloga knjižničara

Organiziranje i redovito održavanje digitalnog sadržaja, posebice onoga kojeg prilažu članovi određene ustanove, ključna je funkcija knjižničara u visokoškolskim i istraživačkim ustanovama.⁹⁷ Uspostava institucijskog repozitorija ukazuje na to da knjižnica, osim uloge čuvara koja joj je dodijeljena, aktivno želi pridonijeti i razvojnome procesu znanstvene komunikacije.⁹⁸ Uloga knjižničara sada se širi i ona uključuje digitalne rezultate znanstvenih istraživanja i sudjelovanje u razvojnome procesu znanstvene komunikacije.⁹⁹ Govoreći o tome, potrebno je reći da sudjelovanje u razvojnome procesu znanstvene komunikacije predstavlja novi izazov za knjižničare. Zalaganje oko razvoja institucijskog repozitorija od strane knjižničara zahtijeva razmatranje promjene paradigme¹⁰⁰; od tradicionalnog do bogatijeg i praktičnijeg institucionalnog krajolika.

Prema Crowu¹⁰¹, odnosno SPARC-u, za knjižnice koje žele ulagati u svoju budućnost, institucijski repozitoriji dolaze kao efikasno rješenje. Knjižničari nadograđuju svoje znanje usporedno s promjenama koje se događaju u informacijskome okruženju te se tako s lakoćom mogu prilagoditi i području upravljanja digitalnim dokumentima.¹⁰² Naposljetku, knjižničari koji žele biti ukorak s novim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama i koji su spremni sudjelovati u novopostavljenim projektima, pokazuju da oni nisu žrtve promjena, već njezini *agenti*; odnosno, knjižnice – prema Waltersu¹⁰³ – tako više nisu pasivni primatelji informacija, već aktivni propagatori intelektualne produkcije visokoškolskih ustanova.

---

⁹⁷ Usp. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. Nav. dj., str. 172.

⁹⁸ Usp. Yiotis, Kristin. Electronic theses and dissertation (ETD) repositories : What are they? Where do they come from? How do they work? // OCLC Systems & Services : International digital library perspectives 2, 24(2008), str. 105.

⁹⁹ Usp. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. Nav.dj., str. 170.

¹⁰⁰ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

¹⁰¹ Usp. Crow, Raym. Nav. dj.

¹⁰² Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Nav. dj., str. 123.

¹⁰³ Usp. Walters, Tyler O. Reinventing the Library – How Repositories Are Causing Librarians to Rethink Their Professional Roles. // Portal : Libraries and the Academy 2, 7(2007). URL: <https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/14421/7.2walters.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2018-04-02)

5. 2. Temeljne zadaće i aktivnosti knjižničara u kontekstu institucijskih repozitorija

Uključenost knjižničara u razvoj institucijskih repozitorija podrazumijeva provođenje niza aktivnosti. Autori Allard, Feltner-Reichert i Mack¹⁰⁴ navode šest dužnosti koje knjižničari moraju ispuniti na području upravljanja institucijskim repozitorijem:

- Razumijevanje softvera → U slučaju odluke koja se tiče izbora tehnologije, knjižničari trebaju razumjeti softverska pitanja kako bi mogli što bolje pridonijeti dizajniranju projekta unutar njihove ustanove.
- Planiranje i upravljanje projektom → Uzevši u obzir temeljito razumijevanje u kontekstu upravljanja knjižničnim zbirka i stvaranju metapodataka, vrlo je moguće da tradicionalno knjižničarstvo naposljetku i odredi da se na knjižničara gleda kao na upravitelja zbirke, odnosno institucijskog repozitorija.
- Definiranje/određivanje sadržaja repozitorija → Knjižničari trebaju stvoriti smjernice za razvoj institucijskog repozitorija, tako da samoarhivirane jedinice građe mogu biti u skladu sa sadržajem kojega predviđa uprava/vodstvo institucijskog repozitorija.
- Upravljanje metapodacima → Knjižničari su inače odgovorni za dodjeljivanje metapodataka, ali sada je njihova odgovornost odrediti metapodatkovne standarde za korisnike, odnosno za znanstvenike, nastavnike i studente koji se odluče za opciju samoarhiviranja radova. Knjižničari bi trebali moći uspostaviti jasne i precizne metapodatkovne standarde kako bi ih znanstvenici, nastavnici i studenti s lakoćom mogli savladati i početi koristiti. Ono što Kamraninia i Abrizah¹⁰⁵ naglašavaju je to da bi knjižničari korisnike trebali podučiti i poboljšanju strategije pretraživanja informacijskih izvora. Budući da razumijevanje postojeće korisničke potrebe predstavlja temelj za razvoj metapodataka i istraživačkih alata, izgradnja jednostavnog sučelja za pretraživanje dužnost je koja se pripisuje knjižničarima. Pored toga, ako se sadržaj institucijskog repozitorija uključi u knjižničnu bazu podataka ili u knjižnični katalog, informacijski će se izvori moći lakše pretražiti i dohvatiti. Uključivanje sadržaja institucijskog repozitorija u baze podataka i knjižnične kataloge ujedno će povećati i šanse znanstvenika i nastavnika u pronalasku njihovih izvora.
- Pregled pohranjene građe → Sama priroda institucijskog repozitorija nalaže hoće li

---

¹⁰⁴ Usp. Allard, Suzie; Feltner-Reichert, Melanie; R. Mack, Thura. The librarian's role in institutional repositories: A content analysis of the literature. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 325.

¹⁰⁵ Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Nav. dj., str. 123-125.

knjižničar biti odgovoran za ovu zadaću budući da voditelji institucijskih repozitorija u većini slučajeva ne žele „gušiti“ doprinose korisnika zahtijevajući ujedno i provjeru kvalitete njihovih radova.

- Obuka/edukacija korisnika → Knjižničari moraju aktivno obavljati svoju ulogu podučavatelja u radu s korisnicima koji žele pridonijeti sadržaju institucijskog repozitorija. Obuka bi trebala obuhvaćati teme kao što su: stvaranje dokumenata koji se mogu lakše održavati u digitalnome okruženju, digitalno očuvanje/zaštita građe i pružanje smjernica o metapodacima.

Budući da knjižničari mogu igrati značajnu ulogu u planiranju, uspostavljanju i promicanju institucijskih repozitorija, W. Bailey Jr¹⁰⁶ – pored već navedenih zadaća – navodi i dodatne, zaključne aktivnosti koje knjižničari mogu obavljati u kontekstu institucijskih repozitorija. Knjižničari, stoga, mogu:

- Pomoći pri donošenju konkretne politike institucijskog repozitorija;
- Pomoći pri osmišljavanju korisničkog sučelja institucijskog repozitorija, tako da ono bude jasno, učinkovito i jednostavno za korištenje;
- Pomoći pri samoarhiviranju radova;
- Djelovati kao tzv. agenti promjene tako što će promicati institucijski repozitorij znanstvenicima, nastavnicima i studentima (vodeći se njihovim područjima zanimanja);
- Pohranjivati digitalnu građu u ime znanstvenika i nastavnika, ako je takva vrsta pomoći poželjna;
- Sudjelovati u stvaranju metapodataka,
- Osposobljavati korisnike u području pohrane građe, kao i u postupcima pretraživanja građe.

Ono što navedeni autori nisu spomenuli, a što je također relevantno i na što se upućuje i u anketnome upitniku ovoga rada jest pregovaranje s izdavačima¹⁰⁷ u ime znanstvenika i nastavnika ili poticanje znanstvenika i nastavnika u zadržavanju prava na objavljivanje u institucijskim repozitorijima, kao i u znanstvenim publikacijama. Dotičući se pregovaranja, dobro je spomenuti i autoricu Marsh¹⁰⁸ koja navodi da su potrebni novi načini razmišljanja ako

---

¹⁰⁶ Usp. W. Bailey Jr, Charles. The role of reference librarians in institutional repositories. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 266.

¹⁰⁷ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

¹⁰⁸ Usp. Marsh, Rebecca Mary. Nav. dj., str. 191.

se izdavači i knjižničari odluče na zajedničko poboljšavanje znanstvene komunikacije. To može zahtijevati suradnju u smislu kombiniranja aktivnosti promicanja objavljene inačice rada usporedno s inačicom koja je pohranjena unutar institucijskog repozitorija. Više o suradnji može se pročitati u poglavlju *Suradnja između knjižničara i znanstveno-nastavnog osoblja*.

5. 3. Knjižnice kao posrednici u procesu samoarhiviranja

Iako neka literatura navodi da za knjižničare ne postoji uloga u novoj informacijskoj sredini, ključno je naglasiti da se odgovornosti knjižničara mijenjaju. Prividna jednostavnost koju nosi samoarhiviranje zapravo je varka koja *ne* zaobilazi potrebu za knjižničarima, već *redefinira* njihovu ulogu kao podučavatelja i upravitelja na području osiguravanja maksimalne dostupnosti građe pohranjene unutar institucijskog repozitorija.¹⁰⁹ Što više knjižnica postaje posrednicima u procesu samoarhiviranja, veća je vjerojatnost da će kvaliteta metapodataka i standardi digitalnog očuvanja biti unaprijeđeni. Knjižnice, uostalom, već odavno sudjeluju u stvaranju metapodataka i bavljenju pitanjima zaštite građe.¹¹⁰ Knjižničari, dakle, preuzimaju odgovornost u obradi metapodataka i djeluju kao agenti za kontrolu kvalitete¹¹¹ kako bi se osiguralo da su zapisi stvoreni u skladu s međunarodnim pravilima i standardima.

Kod pohrane radova od strane znanstvenika, nastavnika i studenata svakako je potrebna intervencija knjižničara. Tako će knjižničari, podučavajući o samoarhiviranju, korisnike moći upoznati s autorsko-pravnim pitanjima, ali i s novopostavljenim informacijsko-komunikacijskim tehnologijama. Manjak volje kod korisnika u smislu pohrane radova mogao bi biti jedan od glavnih razloga za spori razvoj institucijskih repozitorija.¹¹² Dakle, iz toga proizlazi da je zadatak knjižničara upravo to – poticati korisnike na samoarhiviranje radova unutar institucijskog repozitorija kako bi se on i dalje mogao razvijati.

---

¹⁰⁹ Usp. Allard, Suzie; Feltner-Reichert, Melanie; R. Mack, Thura. Nav. dj., str. 335.

¹¹⁰ Usp. Joint, Nicholas. Institutional repositories, self-archiving and the role of the library. // *Library Review* 2, 55(2006), str. 83.

¹¹¹ Usp. Pinfield, Stephen. Managing Electronic Library Services: Current Issues in UK Higher Education Institutions. // *Web Magazine for Information Professionals* 29(2001). URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue29/pinfield> (2018-03-12)

¹¹² Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Nav. dj., str. 123-125.

Također, autori Chawner i Cullen¹¹³ navode da se unatoč znatnome ulaganju u repozitorije od strane knjižnica može dogoditi da znanstvenici, nastavnici i studenti, čiji radovi traže podršku, ne pokazuju istu predanost otvorenom pristupu. Naime, filozofija „izgradi i oni će doći“ (eng. „*build it and they will come*“) koju su knjižnice usvojile, još uvijek nije opravdana. Kao rješenje za ovaj problem, neke su ustanove odlučile usvojiti obvezu unošenja radova u repozitorije. S druge pak strane, brojne ustanove okrenule su se drugim inicijativama, ostavljajući tako repozitorije „siromašnima“ i manje važnima za akademsku zajednicu.

5. 4. Vještine knjižničara

Knjižničari nastavljaju usvajati nove vještine kako bi mogli savladati najnovije i najsuvremenije komponente u kontekstu informacijsko–komunikacijske tehnologije. Postavlja se retoričko pitanje: „Kako knjižničari dodaju nove usluge u svoj postojeći radni raspored, a da pritom ne odustaju od prethodnih, koje su – naravno – još uvijek potrebne?“ Odgovor se nalazi u sposobnosti uravnoteženja prioriteta i odgovornosti, počevši od unosa, odnosno pohrane građe u institucijski repozitorij. Za uspješno postavljanje građe u institucijski repozitorij, knjižničari trebaju posjedovati:

- Podučavateljske i marketinške vještine,
- Komunikacijske vještine i vještine potrebne za uspješan timski rad (potrebne knjižničarima koji pregovaraju s knjižničnim suradnicima, informatičkim službama i ostalim odjelima unutar ustanove).¹¹⁴ Knjižničari koji prikupljaju građu za institucijske repozitorije možda će se trebati povezati s IT osobljem, ako ono postoji unutar određene ustanove, zbog informacija o sposobnosti sustava, ali i zbog mogućnosti profesionalnog razvoja¹¹⁵ koji se odnosi na institucijske repozitorije i podatkovne usluge općenito.

---

¹¹³ Usp. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional Repositories, Open Access, and Scholarly Communication : A Study of Conflicting Paradigms. // The Journal of Academic Librarianship 6, 37(2011), str. 460.

¹¹⁴ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

¹¹⁵ Usp. Newton, Mark P.; Miller, C. C.; Stowell Bracke, Marianne. Librarian Roles in Institutional Repository Data Set Collecting: Outcomes of a Research Library Task Force. // Collection Management 1, 36(2010 – 2011), str. 63.

Za razvoj i uspješno upravljanje institucijskim repozitorijem, knjižničari trebaju biti vični upravljačkim i tehničkim vještinama.¹¹⁶ Upravljačke vještine obuhvaćaju razvijanje institucijskog modela repozitorija, osmišljavanje strategijske odluke za budući razvoj repozitorija i upravljanje svakodnevnim aktivnostima kao što su: nadzor, odnosno kontroliranje repozitorija, provjera vjerodostojnosti unesenih podataka, stvaranje dodatne pohrane (eng. *back-up*) sadržaja, ispitivanje uporabljivosti repozitorija, itd. Osim upravljačkih vještina, knjižničari bi trebali biti upoznati i sa softverskim sustavima kao što su: UNIX, LINUX, MYSQL, SGML i sl. Oni bi trebali biti vješti i u ophođenju s repozitorskim softverima koji se navode u poglavlju *Izgradnja institucijskih repozitorija*. Knjižničari posjeduju tehničke vještine koje su potrebne korisnicima oko pohrane građe u repozitorij. Oni imaju stručnost u ophođenju s širokim rasponom formata.¹¹⁷ Pored digitalno-tekstualnih izvora, knjižničari mogu upravljati i statističkim, kartografskim, grafičkim, pokretnim i ostalim slikama.

Zbog dobiti otvorenog pristupa, knjižnice mogu osigurati neposredan pristup znanstvenim radovima koji su stvoreni od strane zasebnih ustanova. Knjižnice bi time manje vremena provele u bavljenju pitanjima oko pretplate koja se veže uz klasične, odnosno komercijalne izdavače. Međutim, kako bi se ovo ostvarilo, knjižnice trebaju okupiti knjižničare koji posjeduju vještine upravljanja digitalnim zbirkama i vještine koje se tiču upravljanja referentnim modelom OAIS (eng. *Open Archival Information System*). Upućivanje znanstvenika, nastavnika i studenata na korištenje OAIS-a, pomoć pri pohrani njihovih radova, njihovo uključivanje u donošenje institucijske politike i postavljanje ciljeva institucijskog repozitorija, samo su neka od glavnih područja koja knjižnice trebaju razmotriti.¹¹⁸ Time se važnost i vidljivost knjižnica ne bi se istaknuli samo na razini ustanove unutar koje djeluju, već i na nacionalnoj i globalnoj razini.

Osim navedenih vještina, vrlo su često potrebne i neke dodatne vještine koje mogu povoljno utjecati na rad institucijskog repozitorija. Štoviše, autori Newton, Miller i Stowell¹¹⁹ navode da do izražaja treba doći ponešto drugačiji model knjižničarstva kako institucijski repozitoriji na kraju ne bi postali samo tzv. prolazna pilotska vježba.

---

¹¹⁶ Usp. Maharana, Bulu; Mallikarjun, Dora. Nav. dj.

¹¹⁷ Usp. Pinfield, Stephen. *Managing Electronic Library Services : Current Issues in UK Higher Education Institutions*. // Web Magazine for Information Professionals 29(2001). URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue29/pinfield> (2018-03-12)

¹¹⁸ Usp. Chang, Sheau-Hwang. Nav. dj., str. 77 - 79.

¹¹⁹ Usp. Newton, Mark P.; Miller, C. C.; Stowell Bracke, Marianne. Nav. dj., str. 64.

5. 5. Knjižničari kao voditelji institucijskih repozitorija

Knjižničari imaju potencijalnu ulogu kao upravitelji, odnosno kao metapodatkovni stručnjaci i administratori.¹²⁰ Ono što upravo knjižničare čini idealnim upraviteljima institucijskih repozitorija svakako su vještine i stručnost na područjima komunikacije, zaštite podataka/očuvanja građe, rukovanja s metapodacima, propagiranja i oglašavanja/promocije.¹²¹ Autori Kamraninia i Abrizah¹²² navode tri razloga zbog kojih bi knjižnice trebale voditi glavnu riječ u uspostavljanju institucijskog repozitorija:

- Knjižničari su stručnjaci, obučeni za stvaranje metapodataka i organizaciju sadržaja; svjesni su potrebe za zaštitom digitalne građe.
- Knjižnice se smatraju tehnološkim središtima u visokoškolskim ustanovama; znanstvenici, nastavnici i studenti mogu tražiti podršku od strane knjižničara (kojega se smatra vrsnim poznavateljem informacijske tehnologije). U skladu s time, autori Bentley, Jain i Oladiran¹²³ jednoglasno potvrđuju da bi knjižničari trebali biti u mogućnosti obučiti znanstvenike, nastavnike i studente za korištenje institucijskog repozitorija i pomoći im pri postavljanju radova na mrežu.
- Knjižničari, više nego itko drugi, znaju kontrolirati budžet, odnosno brinuti oko troškova pri upravljanju institucijskim repozitorijem.

Uslužna orijentacija knjižničara, njihova iskustva u upravljanju znanjem i razvijene komunikacijske vještine itekako će doći do izražaja ako knjižničari odluče postati zagovornici institucijskih repozitorija.¹²⁴ Njihova znanja, vještine i iskustva oko dizajniranja sučelja, razvoja politike i pravila te načina poduke pridonose važnoj ulozi koju igraju u trenutku kada određena visokoškolska ustanova odluči uložiti u implementaciju institucijskog repozitorija.

---

¹²⁰ Usp. Bentley, G.; Jain, P.; Oladiran, M. T. Nav. dj.

¹²¹ Usp. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. Nav. dj., str. 171.

¹²² Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Nav. dj., str. 123.

¹²³ Usp. Bentley, G.; Jain, P.; Oladiran, M. T. Nav. dj.

¹²⁴ Usp. F. Rockman, Ilene. Distinct and expanded roles for reference librarians. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 258.

5. 6. Marketinške aktivnosti knjižničara na području institucijskih repozitorija

Kako se na institucijske repozitorije u većini slučajeva gleda kao na marketinški alat koji utječe na povećanje vidljivosti i prestiža odgovarajuće ustanove, knjižničari – više nego ikada – moraju postati i marketinški stručnjaci koji će sudjelovati u predstavljanju, odnosno iznošenju vrijednosti institucijskih repozitorija.¹²⁵ Knjižničari bi korisnike trebali podučiti vrijednostima institucijskih repozitorija, odnosno oni bi trebali promicati institucijske repozitorije kao vrijedne izvore informacija.

Knjižničari mogu koristiti različite metode za promicanje institucijskih repozitorija, odnosno za iskazivanje njihove vrijednosti znanstvenicima, nastavnicima i studentima.¹²⁶ Kako bi promicanje bilo uspješno, knjižničari moraju znati sve o načelima i dobrobitima institucijskih repozitorija. U skladu s time, oni moraju razviti programe propagiranja, kroz medije obznaniti postojanje institucijskog repozitorija, kao i odgovarati na pitanja postojećih i/ili potencijalnih korisnika.¹²⁷ Obuka, odnosno izobrazba korisnika, održavanje sastanaka unutar određene visokoškolske ustanove te povezivanje stranice institucijskog repozitorija s mrežnom stranicom visokoškolske ustanove i/ili visokoškolske knjižnice najznačajniji su načini promicanja institucijskih repozitorija od strane knjižničara.¹²⁸ Trebala bi postojati adekvatna i konstantna interakcija između informacijskih stručnjaka – u ovome slučaju, knjižničara – koji su odgovorni za usluge institucijskih repozitorija te studenata i ostalih korisnika koji su zainteresirani za prikupljanje i proučavanje informacijskih izvora.¹²⁹ Važan aspekt kod obogaćivanja sadržaja repozitorija je i tzv. viralni marketing. Naime, jedan od uvjerljivijih poticaja za pohranu građe u institucijski repozitorij može doći i od strane suradnika unutar ustanove¹³⁰. Tome, prije svega, treba prethoditi inicijativa knjižničara, jer bez razrađene inicijative neće biti ni usmene predaje.

---

¹²⁵ Usp. Dorner, Daniel G.; Revell, James. Subject librarians' perceptions of institutional repositories as an information resource. // *Online Information Review* 2, 36(2012), str. 264.

¹²⁶ Usp. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. Nav. dj., str. 172.

¹²⁷ Usp. Bentley, G.; Jain, P.; Oladiran, M. T. Nav. dj.

¹²⁸ Usp. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Nav. dj., str. 121.

¹²⁹ Usp. Bottis, Maria; Koutras, Nikos. Nav. dj., str. 1502.

¹³⁰ Usp. Gibbons, Susan. Content Recruitment. // *Library Technology Reports* 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4371/5054> (2017-12-26)

Pored promicanja osobina institucijskih repozitorija, knjižničari mogu pridonijeti uklanjanjem tehničkih prepreka i pojednostavljuvanjem administrativnog procesa kako bi znanstvenici i nastavnici mogli nesmetano pohranjivati svoje radove.¹³¹ Međutim, autori Boateng i Buehler¹³² navode da knjižničari koji su zaduženi za promicanje vrijednosti institucijskih repozitorija često nailaze i na određeni oblik otpora („Ne postoji nikakva nagrada ili poticaj...“, „Nemam vremena...“, „To nije prioritetno...“, itd.). Znanstvenici i nastavnici, koji inače zagovaraju objavljivanje radova isključivo u časopisima koji zagovaraju recenziju, često su skeptični što se tiče pohrane građe u institucijski repozitorij. Knjižničari bi, stoga, trebali obavijestiti znanstvenike i nastavnike kako pohrana radova u institucijske repozitorije ne znači nužno i prestanak objavljivanja istih radova unutar časopisa s velikim prestižem.¹³³ Naime, mnogi časopisi prihvaćaju i radove koji su prethodno objavljeni unutar institucijskog repozitorija, o čemu se i govorilo u jednom od prethodnih poglavlja rada.

Knjižničari trebaju naučiti više o tome kako, kada i zašto dolazi do korištenja institucijskih repozitorija¹³⁴, odnosno oni se trebaju dobro upoznati s vrijednostima institucijskog repozitorija kako bi ga mogli učinkovito promicati.

---

¹³¹ Usp. Jain, Priti. New trends and future applications/directions of institutional repositories in academic institutions. // *Library Review* 2, 60(2011), str. 125-141.

¹³² Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

¹³³ Usp. Horwood, Lynce; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. Nav. dj., str. 173.

¹³⁴ Usp. Gibbons, Susan. Content Recruitment. // *Library Technology Reports* 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4371/5054> (2017-12-26)

5. 7. Suradnja između knjižničara i znanstveno-nastavnog osoblja

Kako bi institucijski repozitorij bio uspješan, knjižničari i znanstveno-nastavno osoblje trebaju surađivati kroz uspostavljanje otvorenog pristupa i samoarhiviranje radova.¹³⁵ Ukoliko se znanstvenici i nastavnici više angažiraju na području doprinosa sadržaju repozitorija, knjižnice će imati važniju ulogu u osiguravanju toga da sadržaj repozitorija bude dostupan i za sljedeće generacije. Repozitorij kao tzv. „vitrina“ (eng. *showcase*), odnosno platforma može postati točka oslonca koja će ukazati na nove načine suradnje između knjižničara i znanstveno-nastavnog osoblja.¹³⁶ Knjižnična će se razina relevantnosti i vidljivosti povećati ako knjižničari budu podupirali znanstvenike i nastavnike u njihovim digitalnim izdavačkim aktivnostima.¹³⁷ Knjižničari moraju shvatiti da je ostvarivanje odnosa sa znanstvenicima i nastavnicima neophodno za uspješno funkcioniranje institucijskog repozitorija.

F. Rockamn¹³⁸ navodi da je malo pisano o odnosu, odnosno suradnji knjižničara i znanstvenika/nastavnika/studenata; o poticanju znanstvenika i nastavnika da podijele svoje nastavne sadržaje i rezultate istraživanja i time doprinesu širenju znanja na nove i smislene načine putem institucijskog repozitorija. Pitanje suradnje također je utjecalo na kreiranje anketnog upitnika čija analiza slijedi nakon iznošenja cilja i svrhe istraživanja.

---

¹³⁵ Usp. Giannakopoulos, Georgios; Koulouris, Alexandros; Kyriaki – Manessi, Daphne. Nav. dj., str. 771.

¹³⁶ Usp. Bankier, Jean – Gabriel; Perciali, Irene. Nav. dj., str. 21-26.

¹³⁷ Usp. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. Nav. dj.

¹³⁸ Usp. F. Rockman, Ilene. Nav. dj., str. 257.

5. 8. Problematika literature

Iako se zadnjih godina dosta raspravljalo o konceptu i važnosti institucijskih repozitorija za akademsku i istraživačku zajednicu, veoma se malo pažnje posvetilo knjižnicama, odnosno knjižničarima koji – u većini slučajeva – stoje iza provođenja aktivnosti institucijskih repozitorija. Čak i oni radovi koji su ukazali na ulogu knjižnice, nisu naglasili na koje sve načine knjižnica *zapravo* može biti uključena.

Prema saznanjima autora Allard, Feltner-Reichert i Mack¹³⁹, gotovo jedna trećina članaka koji se tiču institucijskih repozitorija, ne spominje knjižnice ili knjižničare. To znači da se na uključenost knjižničara i ne gleda kao na definirajuću značajku institucijskih repozitorija. Knjižničari bi možda, shodno tome, trebali uložiti posebne napore kako bi naglasili svoja znanja i vještine, potrebne za uspješno upravljanje institucijskim repozitorijima.

Osim autorice Radovan, čiji se rad također navodi u literaturi, jako je malo hrvatskih radova koji uključuju *i* institucijske repozitorije *i* knjižničare. To je upravo bila i podloga za provedbu istraživanja koje slijedi.

---

¹³⁹ Usp. Allard, Suzie; Feltner – Reichert, Melanie; R. Mack, Thura. Nav. dj., str. 332.

6. Istraživački dio rada

6. 1. Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovog istraživanja je ukazati na važnost odnosa između knjižničara i institucijskih repozitorija u visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj. Glavni je cilj istraživanja utvrditi na koje sve načine knjižničari sudjeluju u razvoju i održavanju institucijskih repozitorija, odnosno utvrditi stupanj uključenosti knjižničara pri upravljanju institucijskim repozitorijem i promociji otvorenog pristupa. Potrebno je uvidjeti gledišta i položaj knjižničara u kontekstu institucijskih repozitorija i otvorenog pristupa.

Polazi se od sljedećih istraživačkih pitanja:

1. Kako knjižničari procjenjuju ulogu institucijskog repozitorija?
2. Kakvi su stavovi knjižničara o otvorenome pristupu?
3. Kako knjižničari procjenjuju svoju ulogu u izgradnji i održavanju institucijskog repozitorija (uspostavljanje i razvoj institucijskog repozitorija, unos radova, promicanje otvorenog pristupa i sl.)?
4. Kakvu podršku knjižničari osiguravaju korisnicima (studentima, nastavnicima i znanstvenicima) u kontekstu korištenja institucijskim repozitorijem?

6. 2. Metodologija istraživanja

Istraživačka metoda koja se koristila u istraživanju je e-mail anketa, poslana posredstvom elektroničke pošte. Anketni upitnik kreiran je uz pomoć GoogleDocs-a, odnosno posebnog odjeljka koji služi za izradu online obrazaca. Podaci, prikupljeni korištenjem statističke analize GoogleDocs-a, dodatno su se analizirali i kroz tabelarne prikaze. Anketni se upitnik preko mreže distribuirao većini hrvatskih visokoškolskih knjižnica. Upitnik je poslan na ukupno 190 elektroničkih adresa knjižničara, do kojih se došlo putem informacija dostupnih na mrežnim stranicama sveučilišta i ostalih visokih učilišta. Iako je za dobar dio adresa zaslužan popis repozitorija s Dabra, mnoge navedene adrese nisu pripadale knjižničarima. Shodno tome, trebalo je dodatno posjetiti stranice određenih visokoškolskih knjižnica kako bi se došlo do kontakata knjižničara, budući da su samo njihova gledišta bitna za ovaj dio rada.

6. 3. Tijek istraživanja

Kao što je ranije navedeno, anketni se upitnik preko mreže poslao knjižničarima zaposlenima na sveučilištima i ostalim visokim učilištima, kako bi se utvrdili njihovi stavovi, odnosno uloga koju imaju u kontekstu razvoja i održavanja institucijskih repozitorija te promociji otvorenog pristupa. Anketni upitnik s poveznicom na anketu (URL: <https://goo.gl/forms/vRIkA3Q9oa1x1bbi2>) poslan je 4. lipnja 2018. godine uz posredstvo elektroničke pošte. Prikupljanje podataka završilo je 18. lipnja, što znači da je anketiranje knjižničara trajalo ukupno dva tjedna. Upitnik je poslan na ukupno 190 elektroničkih adresa knjižničara, od čega je natrag došlo 80 odgovora. To znači da je stopa odgovora bila 42,11%, odnosno nešto manje od polovice. U nastavku rada iznose se rezultati provedenog istraživanja.

6. 4. Analiza rezultata istraživanja

Anketni upitnik, čija se forma može naći u poglavlju *Prilozi*, sadrži ukupno 18 pitanja. Sva su pitanja bila obavezna, osim onih koja su se nadovezivala na prethodno pitanje i koja zbog toga nisu zahtijevala odgovor. Analiza rezultata istraživanja sastoji se od anketnih pitanja, tabličnih prikaza odgovora (s brojčanim vrijednostima) i komentara.

1. Vaša dob:

35 – 44	25	31,3 %
45 – 54	19	23,8 %
25 – 34	19	23,8 %
55 +	17	21,1 %
18 – 24	0	0,0 %

Tablica 1. Dob ispitanika.

Anketi su se najviše odazvali ispitanici u dobi od 35 do 44 godine (31,3%), a najmanji odaziv pripisuje se ispitanicima u rasponu od 18 do 24 godine (0%), što je zbog trajanja

fakultetskog obrazovanja i opravdano. Iako dob ispitanika nije od presudne važnosti za ovo istraživanje, pomoću ovih podataka može se vidjeti koja je dobna skupina prevladala.

2. Vaše stručno zvanje:

Diplomirani knjižničar	52	65 %
Viši knjižničar	16	20 %
Pomoćni knjižničar	5	6,3 %
Knjižničarski savjetnik	4	5 %
Knjižničar	3	3,7 %

Tablica 2. Stručno zvanje ispitanika.

Najveći se odaziv pripisuje diplomiranim knjižničarima (65%), dok iza najmanjeg odaziva stoje knjižničari (3,7%). Osim knjižničara i diplomiranih knjižničara, anketi su pristupili i viši knjižničari (20%), pomoćni knjižničari (6,3%) te knjižničarski savjetnici (5%).

3. Vrsta knjižnice u kojoj ste zaposleni:

Visokoškolska (fakultetska, odjelna) knjižnica	64	80 %
Visokoškolska (sveučilišna) knjižnica	13	16,3 %
Knjižnica s dvojnou funkcijom (npr. nacionalna i sveučilišna)	3	3,7 %
Znanstvena ili specijalna knjižnica	0	0,0 %

Tablica 3. Vrsta knjižnice u kojoj su zaposleni ispitanici.

Većina ispitanika (80%) zaposlena je u visokoškolskoj (fakultetskoj, odjelnoj) knjižnici. Visokoškolske (sveučilišne) knjižnice predstavlja ukupno 16,3% ispitanika, a knjižnice s dvojnou funkcijom (kao što je npr. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu) 3,7% ispitanika. Iako se ovaj rad veže izrazito uz visokoškolske knjižnice, odnosno visokoškolske knjižničare, među ponuđenim odgovorima bila je i znanstvena (ili specijalna) knjižnica koja,

kao što se donekle i očekivalo, nijednom nije bila označena kao opcija.

4. Instrukcijski repozitorij (eng. institutional repository, IR) definira se kao online platforma za prikupljanje, čuvanje i dijeljenje digitalnih djela koja su rezultat intelektualnog rada studenata i zaposlenika neke ustanove. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite korisnost IR za Vašu ustanovu. // 1 – Ne mogu odrediti, 2 – Malo je ili nimalo koristan, 3 – Donekle je koristan, 4 – Koristan je, 5 – Krajnje je koristan za svaku visokoškolsku ustanovu.

5 – Krajnje je koristan za svaku visokoškolsku ustanovu.	54	67,5 %
4 – Koristan je.	21	26,3 %
3 – Donekle je koristan.	4	5 %
2 – Malo je ili nimalo koristan.	1	1,2 %
1 – Ne mogu odrediti.	0	0,0%

Tablica 4. Ocjena korisnosti instrukcijskog repozitorija za ustanovu.

Kod ocjene korisnosti instrukcijskog repozitorija, više od polovice ispitanika (67,5%) složilo se da je instrukcijski repozitorij izrazito koristan za svaku visokoškolsku ustanovu. Time se zapravo utvrdila važnost instrukcijskog repozitorija, ali i stupanj osviještenosti ispitanika. Samo se jedan od ukupno 80 ispitanika opredijelio za to da je instrukcijski repozitorij malo ili nimalo koristan za visokoškolsku ustanovu. Ovakvi rezultati ukazuju na to da je instrukcijski repozitorij uistinu prepoznat kao vrijedan izvor informacija.

5. Otvoreni pristup (eng. open access, OA) osigurava neograničeni pristup radovima koji su slobodno dostupni za korištenje i ponovnu uporabu, uvažavajući autorsko-pravna pitanja. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite Vaš osobni stav prema konceptu otvorenog pristupa. // 1 – Ne znam, 2 – Protiv, 3 – Niti za, niti protiv, 4 – Podržavam, 5 – Izrazito podržavam.

5 – Izrazito podržavam.	55	68,8 %
-------------------------	----	--------

2 – Podržavam.	21	26,2 %
3 – Niti za, niti protiv.	3	3,7 %
4 – Protiv.	1	1,3 %
5 – Ne znam.	0	0,0 %

Tablica 5. Stav ispitanika prema konceptu otvorenog pristupa.

Što se tiče iznošenja stava prema konceptu otvorenog pristupa, 55 ispitanika (68,8%) odgovorilo je da izrazito podržava otvoreni pristup. Ono što je dobro naglasiti je to da niti jedan knjižničar u pogledu otvorenog pristupa, ali i prethodnog pitanja koje se tiče institucijskog repozitorija, nije ostao neutralan, odnosno odabrao „ne znam“ ili „ne mogu odrediti“ kao odgovor. Samo je jedan ispitanik izrazio negodovanje u vezi koncepta otvorenog pristupa, odabравši „protiv“ kao odgovor na postavljeno pitanje.

6. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite svoju podršku aktivnostima otvorenog pristupa unutar Europske Unije. (Legenda: 1 – Nisam upoznat/a, 2 – Ne podržavam, 3 – Donekle podržavam, 4 – Podržavam, 5 – Izrazito podržavam.)

	1	2	3	4	5
Koordiniranje pregovora s izdavačima kako bi se postigli bolji uvjeti ugovora.	7	0	7	29	37
Koordiniranje angažmana s izdavačima kako bi se postigla veća transparentnost troškova.	8	0	6	32	34
Razvoj dodatnih inicijativa za poticanje objavljivanja radova u otvorenom pristupu.	4	1	2	24	49
Razvijanje smjernica koje pružaju pojašnjenje pravnih pitanja (npr.					

povezivanje, dijeljenje, ponovno korištenje OA sadržaja i sl.).	4	0	2	25	49
Aktivnosti podizanja svijesti o važnosti otvorenog pristupa.	2	0	2	17	59
Dijeljenje primjera dobre prakse u razvoju i provedbi institucionalnih OA politika.	3	0	2	20	55
Podrška za stvaranje i/ili razvoj e–infrastrukture.	3	0	2	22	53

Tablica 6. Ocjena podrške aktivnostima otvorenog pristupa.

Ovime se htjelo doznati na koje sve načine knjižničari pridonose otvorenom pristupu. Najveće opredjeljenje oko odgovora bilo je po pitanju aktivnosti podizanja svijesti o važnosti otvorenog pristupa (59 ispitanika), što visokoškolski knjižničari izrazito podržavaju. Također, ono oko čega se dobra većina ispitanika usuglasila je i dijeljenje primjera dobre prakse u razvoju i provedbi institucionalnih OA politika (55 ispitanika) te podrška za stvaranje i/ili razvoj e–infrastrukture (53 ispitanika). Veoma je malo ispitanika koji nisu upoznati s navedenim aktivnostima, iz čega se može zaključiti da su knjižničari itekako upućeni u aktivnosti otvorenog pristupa. Što se tiče nepodržavanja, odnosno nepružanja podrške određenim aktivnostima, samo je jedan ispitanik odgovorio da ne podržava razvoj dodatnih inicijativa koje bi utjecale na objavljivanje radova u otvorenom pristupu. Također, ono s čime ispitanici najviše nisu upoznati je koordiniranje angažmana s izdavačima.

7. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite ulogu IR za znanstvenike, nastavnike i/ili studente Vaše ustanove. (Legenda: 1 – Nevažno, 2 – Uglavnom nevažno, 3 – Donekle važno, 4 – Važno, 5 – Vrlo važno.)

	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

Vidljivost,	0	2	2	27	49
Reputacija ustanove,	0	1	4	27	48
Promocija autora,	1	1	9	26	43
Osiguravanje otvorenog pristupa,	0	1	5	19	55
Siguran i trajan pristup,	0	0	2	24	54
Mogućnost korištenja za buduća istraživanja,	0	0	2	21	57
Dugoročno čuvanje građe,	0	0	2	23	55
Mjesto primarnog objavljivanja (npr. ocjenski radovi),	0	0	8	30	42
Olakšavanje znanstvenicima poštivanje uvjeta, financijera (otvoreni pristup),	1	0	7	34	38
Unaprjeđena citiranost,	1	0	7	29	43
Podrška donošenju odluka i upravljanju ustanovom,	2	2	13	37	26
Olakšavanje izrade različitih izvješća,	2	2	13	32	31
Ponovno korištenje za različite potrebe (CV i sl.),	1	2	10	27	40

Društveni utjecaj.	1	1	16	33	29
--------------------	---	---	----	----	----

Tablica 7. Ocjena uloge institucijskog repozitorija.

Ovdje se od ispitanika tražilo da ocijene ulogu institucijskog repozitorija za znanstvenike, nastavnike i studente. Ispitanici su se najviše usuglasili oko mogućnosti korištenja za buduća istraživanja (57 ispitanika), dugoročnog čuvanja građe (55 ispitanika) i osiguravanja otvorenog pristupa (55 ispitanika), a najmanje oko podrške donošenju odluka i upravljanju ustanovom (2 ispitanika) te olakšavanju izrade različitih izvješća (2 ispitanika). Zanimljivo je spomenuti i to da su se negativni odgovori pripisali unaprjeđenju citiranosti i promociji autora, a to je upravo ono što se naglašava u kontekstu institucijskih repozitorija.

8. Koje sve vrste radova mislite da treba sadržavati IR unutar Vaše ustanove?

Diplomski radovi,	78	97,5 %
Doktorski radovi,	77	96,3 %
Radovi iz zbornika skupova,	66	82,5 %
Radovi objavljeni u časopisima,	64	80 %
Završni radovi,	63	78,8 %
Knjige i poglavlja u knjigama,	55	68,8 %
Istraživački podaci,	48	60 %
Obrazovni materijali	40	50 %
Prezentacije	24	30 %
Zvučni i video zapisi	23	28,7 %
Izvješća	21	26,3 %
Poster, i	19	23,8 %

Umjetnička djela,	15	18,8 %
Radni materijali, rukopisi,	12	15 %
Seminarski radovi.	10	12,5 %

Tablica 8. Vrste radova koje bi institucijski repozitorij trebao sadržavati.

Umjesto odabira građe koja se nalazi unutar njihovog institucijskog repozitorija, ispitanici su ovdje trebali izabrati vrste radova za koje oni *misle* da bi trebao sadržavati institucijski repozitorij unutar njihove ustanove. Najviše glasova prikupili su diplomski radovi (97,5%), doktorski radovi (96,3%) i radovi iz zbornika skupova (82,5%), a najmanje glasova otišlo je na umjetnička djela (18,8%), radne materijale i rukopise (15%) te seminarske radove (12,5%). Unatoč tome što se kao opcija ponudila i *Ostalo*, nitko npr. nije naveo tzv. nedovoljno korištenu sivu literaturu oko koje se često vrše polemike po pitanju uključivanja u institucijski repozitorij. Međutim, jako je dobro vidjeti da su visoko mjesto u tabelarnome prikazu zauzeli i radovi objavljeni u časopisima (80%), na što se ovaj rad u pojedinim segmentima i usredotočio. Pohranom članaka možebitno bi se zaobišli tradicionalni izdavači i tako bi se moglo utjecati na krizu koja se javlja u znanstvenoj komunikaciji.

9. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite prepreke za pohranu većeg broja radova u otvorenom pristupu u IR Vaše ustanove. (Legenda: 1 – Uopće se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem.)

	1	2	3	4	5
Plagijatorstvo,	12	13	14	24	17
Bojazan o uvidu u nedovoljnu kvalitetu radova,	3	13	11	38	15
Nedostatno financiranje otvorenog pristupa,	12	10	25	27	6

Nepoznavanje prednosti otvorenog pristupa,	5	2	12	35	26
Nedostatna podrška ustanove u održavanju institucijskog repozitorija,	9	14	21	21	15
Neriješena autorsko–pravna pitanja,	5	7	16	31	21
Nedostatak inicijativa,	5	7	23	32	13
Nedostatak volje za pohranom radova,	14	10	15	29	12
Nedostatak politika/pravilnika unutar ustanove,	8	9	13	28	22
Nedostatna infrastruktura,	14	19	23	16	8
Nedovoljna razina osviještenosti znanstvenika, nastavnika i studenata,	1	5	15	34	25
Nedovoljan broj djelatnika u knjižnici koji bi radili na edukaciji i promociji,	6	7	17	19	31
Nepoznavanje vrijednosti i važnosti institucijskog repozitorija,	3	9	14	33	21
Nedovoljna podrška ministarstva,	6	5	29	31	9

Raskorak s uvjetima napredovanja,	4	6	36	25	9
Izostanak vrednovanja pohrane radova u otvorenom pristupu od strane ustanove, ministarstva,	3	3	23	33	18
Nedostatak odgovarajuće podrške znanstvenicima, nastavnicima i studentima.	3	6	37	22	12

Tablica 9. Ocjena prepreka za pohranu radova u otvorenom pristupu.

Kao najveće prepreke pri pohrani radova u otvorenom pristupu, izdvajaju se nedovoljan broj knjižničnih djelatnika koji bi radili na edukaciji i promociji (31 ispitanik), nepoznavanje prednosti otvorenog pristupa (26 ispitanika) te nedovoljna razina osviještenosti znanstvenika, nastavnika i studenata (25 ispitanika). Ono što je, stoga, svakako potrebno jest informirati i podučiti – sebe, a onda i ostale. Kao moguće prepreke istaknule su se i bojazan o uvidu u nedostatnu kvalitetu radova, nepoznavanje vrijednosti i važnosti institucijskog repozitorija, kao i neriješena autorsko-pravna pitanja. Ono s čime bi zapravo najbolje bilo krenuti jest donošenje pravovaljane inicijative koja bi utjecala na kritične točke. Potrebno je istaknuti i to da su glasovi po pitanju nedostatnosti podrške ustanove u održavanju institucijskog repozitorija bili izjednačeni. Prva je skupina po pitanju nedostatnosti podrške neodlučna, a druga skupina se uglavnom složila sa tvrdnjom. Prema tome, vodstvo visokoškolske ustanove trebalo bi podržavati, odnosno ulagati u razvoj institucijskog repozitorija i promicanje otvorenog pristupa.

10. Postoji li u Vašoj ustanovi politika obveze pohrane radova u IR?

DA	61	76,2 %
NE	19	23,8 %

Tablica 10. Politika obveze pohrane radova.

Ovdje se htjelo ispitati postojanje politike koja se tiče obveze pohrane radova u institucijski repozitorij. Kao što je već izneseno u teorijskome dijelu rada, svaka visokoškolska ustanova – unatoč Dabru – zasebno donosi svoju politiku. 76,2% ispitanika potvrdilo je postojanje navedene politike, dok je 23,8% ispitanika negiralo njezino postojanje. To znači da dobar dio ispitanika slijedi postavljena pravila unutar ustanove.

11. Ukoliko ne postoji politika pohrane radova, postoji li neki drugi dokument/pravilnik koji regulira djelovanje IR unutar Vaše ustanove?

NE	23	63,9 %
DA	13	36,1 %

Tablica 11. Postojanje pravilnika koji regulira djelovanje repozitorija.

Ovo pitanje nije bilo obavezno, odnosno ticalo se ispitanika koji su na prethodno pitanje odgovorili niječno. Iako je, vodeći se statističkim podacima iz prethodnog pitanja, na ovo pitanje trebalo odgovoriti svega 19 ispitanika, pitanju je pristupilo 36 ispitanika. Od ukupno 36 ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje, 23 ispitanika (63,9%) odgovorilo je da unutar njihove ustanove ne postoji neki drugi dokument, odnosno pravilnik koji regulira djelovanje institucijskog repozitorija unutar ustanove.

12. Kakav je način pohrane radova unutar Vaše ustanove?

Autori dostavljaju radove u knjižnicu, a u repozitorij ih unosi knjižničar.	73	91,3 %
Autori sami arhiviraju svoje radove.	2	2,5 %
Podjednako unose autori i knjižničari.	0	0,0 %

Ostalo:	<p>Pristiglo je ukupno 5 odgovora:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➔ „Informatičari unose radove.“ (1,2 %) ➔ „Autori dostavljaju radove u studentsku službu te ih kolege (koji nisu knjižničari) unose u repozitorij.“ (1,2 %) ➔ „Knjižnici se radovi dostavljaju od strane referade.“ (1,2 %) ➔ „Većim dijelom knjižničari, manjim dijelom autori.“ (1,2 %) ➔ „Većinom unose knjižničari, manjim dijelom autori.“ (1,2 %)
---------	--

Tablica 12. Način pohrane radova.

Odabir članova knjižničnog osoblja za pomoć pri unošenju podataka čini se kao logičan ishod, osobito ako je knjižnica striktno uključena u održavanje institucijskog repozitorija. Kao što se može iščitati iz tablice, radove u knjižnicu uglavnom dostavljaju autori, a na knjižničaru je da ih unese u repozitorij (91,3%). Iz ovoga se zapravo može zaključiti da samoarhiviranje radova od strane autora (znanstvenika, nastavnika i studenata) baš i nije razvijeno, odnosno podržano. Naime, samo dvoje ispitanika (2,5%) označilo je da autori sami arhiviraju svoje radove. S druge strane, opcija koja sugerira da radove podjednako unose autori i knjižničari nijednom nije pozitivno ocijenjena. U preostalim pet slučajeva, ispitanici navode da radove unose informatičari, kolege koji nisu knjižničari i drugi.

13. Ukoliko autori sami arhiviraju svoje radove, vršite li kontrolu točnosti podataka unesenih u repozitorij?

DA	16	66,7 %
NE	8	33,3 %

Tablica 13. Vršenje kontrole točnosti podataka.

Baš kao i 11. pitanje, ovo pitanje također nije bilo obavezno. Na pitanje je odgovorilo ukupno 24 ispitanika, od kojih se 16 (66,7%) opredijelilo za odgovor DA, a 8 (33,3%) za odgovor NE. To znači da dvostruko manji broj ispitanika smatra da kontrola točnosti podataka unesenih od strane autora koji samoarhiviraju svoje radove nije potrebna. To se kosi s gledištima autorice Gibbons koja pak naglašava da svaki institucijski repozitorij treba imati podršku koja će biti u mogućnosti pospješiti vjerodostojnost unesenih podataka. Prijeko je potrebno osigurati grupu koja će moći utvrditi kvalitetu sadržaja konačne verzije rada i koja će provjeriti unesene metapodatke. Okružje institucijskog repozitorija bilo bi uredno kada bi upravo knjižničari bili odgovorni za ovaj dio posla. Neki institucijski repozitoriji ne zagovaraju samoarhiviranje radova od strane autora upravo zbog potrebe za provjerom kvalitete koja se javlja nakon unosa rada u repozitorij.

14. Smatrate li da treba uvesti isključivo samoarhiviranje radova (gdje autori sami unose svoje radove u repozitorij), pri čemu knjižničari samo nadziru točnost podataka?

NE	41	51,2 %
DA	39	48,8 %

Tablica 14. Uvođenje isključivo samoarhiviranja radova.

Budući da se sve više priča o samoarhiviranju radova, ovo je bilo jedno od ključnih pitanja za ovaj rad. Naime, 41 ispitanik (51,2%) odgovorio je da ne bi trebalo uvesti *isključivo* samoarhiviranje radova, a 39 ispitanika (48,8%) odgovorilo je da bi trebalo. Ispitanici koji su kao svoj odgovor odabrali NE vjerojatno smatraju da bi samo knjižničari, koji ionako imaju više iskustva s metapodacima, trebali unositi radove u repozitorij. Možda su mišljenja da bi uvođenjem samoarhiviranja podaci bili netočni i/ili nepotpuni. Knjižničari koji su kao svoj odgovor odabrali DA vjerojatno misle da bi se samoarhiviranje radova pokazalo kao bolje rješenje u području unosa radova. Iako su glasovi skoro izjednačeni, ovdje se može reći da ipak ne bi trebalo uvesti isključivo samoarhiviranje radova, mada bi se zbog velikog broja ispitanika koji su se priklonili odgovoru DA, ta opcija ipak trebala razmotriti, kako bi se naposljetku donijela konačna odluka. Kao što je već rečeno, neka vodstva institucijskih repozitorija ne žele prepustiti samoarhiviranje radova autorima upravo zbog potrebe za provjerom kvalitete sadržaja koja se javlja nakon unosa rada.

15. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite sljedeće tvrdnje:

(Legenda: 1 – Nikada, 2 – Vrlo rijetko, 3 – Ponekad, 4 – Često, 5 – Vrlo često.)

	1	2	3	4	5
Kroz usmenu komunikaciju upućujem studente, nastavnike i znanstvenike na korištenje IR.	1	3	13	19	44
Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike načinima korištenja IR.	6	5	17	27	25
Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike vrijednostima IR.	4	6	30	18	22
Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike vrijednostima otvorenog pristupa.	3	5	23	25	24
Suradujem s nastavnicima u promicanju IR i otvorenog pristupa.	11	16	24	17	12
Potičem nastavnike na unošenje njihovih radova u IR.	13	17	23	14	13

Tablica 15. Ocjena tvrdnji.

Što se tiče ocjenjivanja navedenih tvrdnji, većinski broj ispitanika (44) označio je da vrlo često kroz usmenu komunikaciju upućuje studente, nastavnike i znanstvenike na korištenje institucijskog repozitorija, što je jako pohvalno. Međutim, ispitanici su podbacili u pogledu podučavanja vrijednostima institucijskog repozitorija i otvorenog pristupa te načinima korištenja institucijskog repozitorija. To znači da ispitanici upućuju na korištenje institucijskog repozitorija, ali ne pristaju nužno i na poduku studenata, nastavnika i znanstvenika. Gotovo poražavajući rezultati dolaze po pitanju suradnje sa znanstvenicima i nastavnicima, koja se prema teorijskome dijelu rada smatra jednom od važnijih sastavnica u upravljanju institucijskim repozitorijem. Naime, ispitanici su se u gotovo jednakome broju opredijelili za svaki od ponuđenih odgovora. Iako se u zadnjim dvjema tvrdnjama „ponekad“ ističe kao najodabraniji odgovor, nemoguće je zanemariti i ostale, negativne odgovore, gdje npr. 11 ispitanika nikada ne surađuje s nastavnicima u promicanju institucijskog repozitorija i otvorenog pristupa. Isto tako, 13 ispitanika odgovorilo je da ne potiče nastavnike na unošenje njihovih radova u institucijski repozitorij. Iako brojke nisu drastične, potrebno je uputiti na dobrobiti suradnje.

16. Jeste li i Vi prošli kroz kakvu vrstu obuke (seminarska radionica/stručno predavanje/konzultacije) prije pblžeg upoznavanja s konceptom IR?

DA	66	82,5 %
NE	14	17,5 %

Tablica 16. Obuka ispitanika.

Ono što se također htjelo doznati je i obuka kroz koju su ispitanici eventualno prošli prije negoli su se pblže upoznali s konceptom institucijskog repozitorija. Tablica navodi da je 66 ispitanika (82,5%) prošlo kroz nekakvu vrste obuke, bilo da se radilo o tečaju, razgovoru sa stručnjakom i sl. S druge strane, 14 ispitanika (17,5%) tvrdi da nije prošlo kroz nikakvu vrstu obuke. Bez obzira na predznanje i usvojene vještine, potrebno je da visokoškolske ustanove za svoje knjižničare osiguraju određeni tip obuke kako bi upravljanje institucijskim repozitorijem bilo što jednostavnije i efikasnije, odnosno kako bi se možebitne prepreke mogle lakše savladati. U tome im svakako od pomoći mogu biti informatičari, budući da u mnogo slučajeva (u Hrvatskoj) poslove oko institucijskih repozitorija preuzimaju upravo oni – informatičari. Međutim, postavlja se pitanje jesu li vještine informatičara dovoljne i adekvatne vještinama

koje zahtijeva upravljanje institucijskim repozitorijem.

17. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite kriterije za utvrđivanje uspjeha IR.

(Legenda: 1 – Nevažno, 2 – Uglavnom nevažno, 3 – Donekle važno, 4 – Važno, 5 – Vrlo važno.)

	1	2	3	4	5
Sveobuhvatnost repozitorija,	0	1	5	45	29
Korištene licencije – Creative Commons i dr.,	1	2	6	49	22
Područja koja pokriva – npr. povijest, sociologija, medicina...;	5	3	20	34	18
Raznolikost podržanih datotečnih formata, otvoreni formati;	0	5	18	33	24
Respektabilnost ustanove, vlasnika IR,	2	2	16	38	22
Mogućnosti ispisa,	0	4	27	33	16
Lakoća korištenja,	0	0	5	27	48
Intuitivnost sučelja,	1	0	8	32	39
Broj pohranjenih radova,	1	1	15	39	24
Broj dostupnih OA radova,	0	1	4	32	43

Mogućnosti pretraživanja i pregledavanja,	0	0	1	26	53
Zajednica korisnika,	0	1	20	32	27
Održivost,	0	1	8	33	38
Mogućnost povratnih informacija,	0	4	10	38	28
Statistika pristupa,	0	3	11	33	33
Broj preuzimanja radova.	0	3	6	36	35

Tablica 17. Ocjena kriterija za utvrđivanje uspjeha institucijskog repozitorija.

Najveći broj pozitivnih odgovora u pogledu kriterija koji se razmatraju tijekom utvrđivanja uspjeha institucijskog repozitorija pridodan je mogućnostima pretraživanja i pregledavanja, korištenim licencijama te lakoći korištenja. Bitno je osigurati lakoću korištenja institucijskog repozitorija, odnosno potrebno je dizajnirati što jednostavnije sučelje za pretraživanje, odnosno pronalaženje građe. Time će, naravno, mogućnosti pretraživanja i pregledavanja biti brže i učinkovitije. Osim toga, iz ovoga se vidi da ispitanici u obzir uzimaju i licencije (Creative Commons i dr.), odnosno ispitanici razmatraju ograničenja koja se mogu pojaviti u području licenciranja, a o kojima je bilo riječi u teorijskome dijelu rada. S druge strane, najveći broj negativnih odgovora pripao je području (povijest, sociologija, medicina, itd.) koje određeni institucijski repozitorij pokriva. To znači da nekolicini ispitanika raznolikost pohranjene građe nije relevantna pri utvrđivanju uspjeha institucijskog repozitorija.

18. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite sljedeće tvrdnje:

(Legenda: 1 – Uopće se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem.)

	1	2	3	4	5
Zbog znanja i vještina koje posjeduju, knjižničari trebaju imati vodeću ulogu u promicanju otvorenog pristupa u svojoj ustanovi.	2	2	6	29	41
Zbog znanja i vještina koje posjeduju, knjižničari trebaju imati vodeću ulogu pri uspostavljanju i razvoju institucijskog repozitorija.	2	4	5	28	41

Tablica 18. Ocjena tvrdnji.

Ovime se htjelo doznati kakav stav ispitanici imaju u pogledu prihvaćanja vodeće uloge u uspostavljanju i razvoju institucijskog repozitorija te promicanju otvorenog pristupa u svojoj ustanovi. Ono što je svakako zanimljivo je to da se za obje tvrdnje, odabirom odgovora „u potpunosti se slažem“, odazvao isti broj ispitanika (41). Ako se tome pribroje odgovori koji stoje iza „uglavnom se slažem“ opcije, može se reći da ukupno 70-ak ispitanika (od 80 koji su pristali na ispunjavanje anketnog upitnika) smatra da zbog svoga znanja i vještina trebaju imati vodeće mjesto u kontekstu otvorenog pristupa i institucijskog repozitorija. S druge pak strane, desetak je ispitanika koji su – u obje tvrdnje – neodlučni ili protiv toga da knjižničari trebaju imati vodeću ulogu unutar navedenih pravaca.

6. 5. Zaključak istraživanja

Pojavom institucijskih repozitorija, visokoškolske ustanove preispitivale su njihovo značenje i ulogu. Međutim, sada kada su oni postali ustaljena pojava, želi se preispitati uloga koju *knjižničari* imaju u razvoju institucijskih repozitorija; upućuju li na korištenje institucijskog repozitorija, jesu li prošli kroz određenu obuku/pružaju li i sami kakvu vrstu obuke, surađuju li sa nastavnicima i znanstvenicima, itd. Istraživanjem su se, dakle, htjeli preispitati gledišta i razina sudjelovanja knjižničara po pitanju razvoja i održavanja institucijskih repozitorija, kao i promicanja otvorenog pristupa na kojemu repozitoriji i počivaju. Na temelju dostupne literature, sastavila su se anketna pitanja.

Većina ispitanika ocjenjuje institucijske repozitorije krajnje korisnima za visokoškolske ustanove. To znači da su ispitanici itekako upoznati s konceptom institucijskih repozitorija i da je važnost koju pridaju institucijskim repozitorijima i više nego zadovoljavajuća. U gotovo jednakome broju ispitanici drže i do institucijskog repozitorija i do otvorenog pristupa. U oba slučaja naišlo se na snažno odobravanje. Ispitanici su upoznati s aktivnostima otvorenog pristupa, a najviše se angažiraju u području podizanja svijesti o važnosti otvorenog pristupa. Prilikom ocjenjivanja uloge institucijskog repozitorija, najviše se istaknula mogućnost korištenja radova za buduća istraživanja. Bez predanosti i odlučnosti knjižničara pri upućivanju znanstvenika, nastavnika i studenata u korištenju institucijskog repozitorija, kao i dostavljanju svojih radova za repozitorij, neće doći do dostatne upotrebe koja će opravdati postojanje institucijskog repozitorija. Na kraju krajeva, znanstvenici i nastavnici za svoje radove, odnosno rezultate znanstvenog istraživanja, žele da su široko rasprostranjeni, a u tome im upravo otvoreno dostupni, odnosno institucijski repozitoriji mogu biti od velike pomoći.

Na institucijske se repozitorije ne bi trebalo gledati kao na tzv. „izolirane otoke“ gdje se pohranjuju samo studentski završni i diplomski radovi te članci iz časopisa. Visokoškolska ustanova bi trebala sadržajno obogaćivati svoj institucijski repozitorij. Korisnici bi tako mogli očekivati različite ishode intelektualnoga rada koji pritom nisu ograničeni samo na završne/diplomske radove i članke iz časopisa, već koji uključuju i konferencijske radove, nastavnu građu, edukacijske video uratke, prezentacije, studentske portfelje, kao i portfelje od strane znanstvenika i nastavnika. Razmatranje navedenih opcija moglo bi pozitivno utjecati na daljnje korištenje institucijskih repozitorija.

Unatoč poprilično zadovoljavajućem odazivu knjižničara i rezultatima anketnoga upitnika, iskazuje se izvanredna potreba za donošenjem inicijativa koje bi vidno mogle utjecati na područja suradnje, pružanja poduke i samoarhiviranja radova. Kao jedna od prepreka ističe se nedovoljan broj knjižničnih djelatnika koji bi bili zaduženi za edukaciju i promociju, što je možda i posljedica nedostatka podrške vodstva ustanove. Kontinuirana obuka trebala bi biti sastavni dio knjižničnoga poslovanja, pogotovo u vrijeme kada se učestalo javljaju promjene unutar informacijskoga doba. Potrebna je snažno, inicijalno propagiranje od strane knjižnica kako bi razvoj institucijskih repozitorija bio uspješan i kontinuiran. Naposljetku, velika većina ispitanika sugerirala je to da bi knjižničari trebali imati vodeću ulogu u razvoju i održavanju institucijskih repozitorija i promicanju otvorenog pristupa, a to znači da su knjižničari i više nego spremni sudjelovati u procesu suvremene znanstvene komunikacije.

Zaključno, ispitanici trebaju poraditi na kontradiktornostima i eventualnim nejasnoćama koje se javljaju u doticaju s institucijskim repozitorijem, ali i otvorenim pristupom, budući da su jedno i drugo usko vezani. Rezultati istraživanja trebali bi potaknuti knjižničare na poboljšanje razvoja institucijskog repozitorija pri njihovoj ustanovi, ali možda i poslužiti u pronalasku boljeg načina za promicanje vrijednosti institucijskog repozitorija znanstvenicima, nastavnicima i studentima.

7. Zaključak

Knjižnice su ovlaštene čuvati i prikazivati intelektualnu produkciju visokoškolskih ustanova unutar kojih djeluju. Prema tome, uključivanjem knjižnice u razvoj institucijskog repozitorija, visokoškolska ustanova može iskoristiti ne samo stručnost, već i povjerenje i odnos koje su knjižničari prethodno izgradili sa suradnicima unutar ustanove. Institucijski repozitoriji pomažu knjižnicama da se same obnove. Naime, institucijski repozitoriji – koji uvelike poboljšavaju znanstvenu komunikaciju – knjižnicama obećavaju izvanrednu razinu vidljivosti unutar određene visokoškolske ustanove. Institucijski repozitoriji potpomažu dijeljenje informacija, odnosno diseminaciju znanja, a knjižničari su ti koji se trebaju angažirati oko promicanja vrijednosti institucijskih repozitorija. Naime, da bi institucijski repozitoriji bili uspješni, knjižničari ne bi trebali brinuti samo o unosu sadržaja u institucijske repozitorije, već i o tome da ih korisnicima predstavljaju kao vrijedne informacijske izvore, kako bi se sadržaju pristupalo i češće ga koristilo. Knjižničari znaju kako informirati i podučavati korisnike, stoga ovdje ne bi trebalo biti nikakvih poteškoća. Tradicionalne vještine koje su duboko ukorijenjene u knjižničkoj praksi mogu se itekako primijeniti na institucijske repozitorije i to u području samoarhiviranja, suradnje, razumijevanja informacijsko-komunikacijske tehnologije, itd. Potrebna je samo – ono što se i navodi u samome zaključku istraživanja – učinkovita inicijativa knjižničara koja vidno može utjecati i na marketinške aktivnosti knjižničara koji su uključeni u promicanje vrijednosti institucijskog repozitorija.

Kako bi institucijski repozitorij bio uspješan, bitno je da knjižničari budu uključeni u održavanje, ali i pojednostavljivanje rada repozitorija. Naravno, uspjeh se repozitorija ne može mjeriti samo s tehničke strane. Tu je, kao što je već rečeno, potrebna suradnja sa znanstvenicima i nastavnicima, koja – ako se prouče rezultati provedenog istraživanja – baš i nije toliko izražena. Iako se zbog nedostatka motiviranosti od strane znanstvenika, nastavnika i studenata ne može sa sigurnošću odrediti što donosi budućnost znanstvene komunikacije u kontekstu institucijskih repozitorija, ono što je sasvim sigurno jest to da knjižničari, kao informacijski stručnjaci, nose ključnu ulogu u kontekstu suvremenog knjižničarstva. Pri upravljanju institucijskim repozitorijem, knjižnice moraju koristiti sve dostupne ljudske i tehničke resurse kako bi mogle predvoditi postojeću infrastrukturu unutar suvremene znanstvene komunikacije. Jedino tada one mogu postati središte znanstvene komunikacije i postići vodeću poziciju u području diseminacije mrežno dostupnih informacija.

8. Literatura

1. Agyen-Gyasi, Kwaku; Corletey, Abednego; Frempong, Agatha Tawiah. Open Access Institutional Repositories: Issues and Challenges. URL: <http://ir.knust.edu.gh/bitstream/123456789/1439/1/Open%20Access%20Institutional%20Repositories%20L.pdf> (2017-12-20)
2. Allard, Suzie; Feltner-Reichert, Melanie; R. Mack, Thura. The librarian's role in institutional repositories: A content analysis of the literature. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 325-336.
3. Bankier, Jean-Gabriel; Perciali, Irene. The Institutional Repository Rediscovered: What Can a University Do for Open Access Publishing? // Serials Review 1, 34(2008). Str. 21-26.
4. Bekić, Zoran. Otvoreni pristup i otvoreni obrazovni sadržaji. // Srce novosti 45(2012). URL: <http://www.srce.unizg.hr/files/srce/docs/otvoreni-pristup/sn45.pdf> (2018-02-10)
5. Bentley, G.; Jain, P.; Oladiran, M. T. The Role of Institutional Repository in Digital Scholarly Communications. URL: http://www.ais.up.ac.za/digi/docs/jain_paper.pdf (2018-01-10)
6. Boateng, Adwoa; Buehler, Marianne A. The evolving impact of institutional repositories on reference librarians. // Reference Services Review 3, 33(2005). URL: https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=lib_articles (2018-01-14)
7. Bottis, Maria; Koutras, Nikos. Institutional Repositories of Open Access: A paradigm of innovation and changing in Educational Politics. // Procedia – Social and Behavioral Sciences 106(2013), str. 1499-1504.
8. Budapest Open Access Initiative. URL: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/read> (2018-01-20)
9. Chang, Sheau-Hwang. Institutional repositories: the library's new role. // OCLC Systems & Services : International digital library perspectives 3, 19(2003), str. 77-79.
10. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional repositories: assessing their value to the academic community. // Performance Measurement and Metrics 2, 11(2010), str. 131-147.
11. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional repositories and the role of academic libraries in scholarly communication. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/cd97/28c8b7a2069faaf244f50ae5a25d104ae22b.pdf>

- (2018-01-10)
12. Chawner, Brenda; Cullen, Rowena. Institutional Repositories, Open Access, and Scholarly Communication: A Study of Conflicting Paradigms. // The Journal of Academic Librarianship 6, 37(2011), str. 460-470.
  13. Copeland, Susan. Electronic Theses and Dissertations: promoting 'hidden' research. // Policy Futures in Education 1, 6(2008). URL: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.2304/pfie.2008.6.1.87> (2018-01-10)
  14. Crow, Raym. The Case for Institutional Repositories: A SPARC Position Paper. URL: https://ils.unc.edu/courses/2014_fall/inls690_109/Readings/Crow2002-CaseforInstitutionalRepositoriesSPARCPaper.pdf (2018-03-10)
  15. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: <https://dabar.srce.hr/samoarhiviranje> (2018-02-14)
  16. Dorner, Daniel G.; Revell, James. Subject librarians' perceptions of institutional repositories as an information resource. // Online Information Review 2, 36(2012), str. 261-277.
  17. F. Rockman, Ilene. Distinct and expanded roles for reference librarians. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 257-258.
  18. Giannakopoulos, Georgios; Koulouris, Alexandros; Kyriaki-Manessi, Daphne. Institutional repository policies: best practices for encouraging self-archiving. // Procedia – Social and Behavioral Sciences 73(2013), str. 769-776.
  19. Gibbons, Susan. Benefits of an Institutional Repository. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4376/5059> (2017-12-26)
  20. Gibbons, Susan. Content Recruitment. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4371/5054> (2017-12-26)
  21. Gibbons, Susan. Defining an Institutional Repository. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4378/5061> (2017-12-26)
  22. Gibbons, Susan. Features and Functionalities. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4372/5055> (2017-12-26)
  23. Gibbons, Susan. Institutional Repository System Overviews. // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4373/5056> (2017-12-26)
  24. Gibbons, Susan. Potential Uses. // Library Technology Reports 4(2004). URL:

- <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4375/5058> (2017-12-26)
25. Gibbons, Susan. Who should be involved? // Library Technology Reports 4(2004). URL: <https://journals.ala.org/index.php/ltr/article/view/4370/5053> (2017-12-26)
26. Hockx-Yu, Helen. Digital preservation in the context of institutional repositories. // Program : electronic library and information systems 3, 40(2006), str. 232-243.
27. Horwood, Lynee; Garner, Jane; Sullivan, Shirley. OAI compliant institutional repositories and the role of library staff. // Library Management 4/5, 25(2004), str. 170-176.
28. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu. URL: <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija> (2018-01-20)
29. Hubbard, Bill. Green, Blue, Yellow, White & Gold: A brief guide to the open access rainbow. URL: <http://www.sherpa.ac.uk/documents/sherpaplusdocs/Nottingham-colour-guide.pdf> (2018-02-08)
30. Jain, Priti. New trends and future applications/directions of institutional repositories in academic institutions. // Library Review 2, 60(2011), str. 125-141.
31. Johnson, Richard. Institutional Repositories: Partnering with Faculty to Enhance Scholarly Communication. // D – Lib Magazine 11, 8(2002). URL: <http://www.dlib.org/dlib/november02/johnson/11johnson.html> (2018-03-14)
32. Joint, Nicholas. Institutional repositories, self-archiving and the role of the library. // Library Review 2, 55(2006), str. 81-84.
33. Kamraninia, Katayoon; Abrizah, A. Librarians' role as change agents for institutional repositories: A case of Malaysian academic libraries. // Malaysian Journal of Library & Information Science 3, 15(2010), str. 121-133.
34. Konjević, Sofija. Otvoreni pristup (Open Access). URL: <http://lib.irb.hr/web/hr/vijesti/item/1920-oa.html> (2018-02-10)
35. Krajna, Tamara. Slobodan pristup informacijama: institucijski repozitoriji. // POLIMERI 3, 28(2007). URL: <https://www.fsb.unizg.hr/polimeri/fileopen.php?id=691> (2017-10-26)
36. Krelja Kurelović, Elena; Rak, Sabina; Tomljanović, Jasminka. Prihvaćanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju. // Zbornik Veleučilišta u Rijeci / glavni i odgovorni urednik - Dušan Rudić. Rijeka: Veleučilište u Rijeci, 2013. Str. 1-16.
37. Macan, Bojan. FULIR – Repozitorij cjelovitih tekstova Instituta Ruđer Bošković. // Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 7-8, 63(2014). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=182870 (2017-

10-26)

38. Maharana, Bulu; Mallikarjun, Dora. Scholarly Communication through Institutional Repositories. URL: <http://eprints.rclis.org/17526/1/Scholarly%20communication%20%20by%20Dora.pdf> (2018-01-10)
39. Marsh, Rebecca Mary. The role of institutional repositories in developing the communication of scholarly research. // OCLC Systems & Services: International digital library perspectives 4, 31(2015), str. 163-195.
40. Mihalić, Mirjana; Vodopijevec, Alen. Na tragu digitalnog repozitorija Instituta Ruđer Bošković. URL: http://fulir.irb.hr/412/1/na_tragu_irb-rep.pdf (2018-01-10)
41. Nemeć, Dragutin. Institucijski repozitoriji: čije obveze i čija prava? // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 3/4(2016), str. 301-324.
42. Newton, Mark P.; Miller, C. C.; Stowell Bracke, Marianne. Librarian Roles in Institutional Repository Data Set Collecting: Outcomes of a Research Library Task Force. // Collection Management 1, 36(2010 – 2011), str. 53-67.
43. Open Archives Initiative. URL: <https://www.openarchives.org/> (2018-03-10)
44. Oppenheim, Charles; Zuccala, Alesia. Managing and evaluating digital repositories. // Information Research 1, 13(2008). URL: <http://www.informationr.net/ir/13-1/paper333.html> (2018-01-10)
45. Petrak, Jelka. Otvoreni pristup – put k znanju kao javnom dobru. URL: http://medlib.mef.hr/2224/1/petrak_j_rep_2224.pdf (2018-01-20)
46. Pinfield, Stephen. A mandate to self archive? The role of open access institutional repositories. // Serials 18 (2005). URL: <http://doi.org/10.1629/1830> (2018-03-10)
47. Pinfield, Stephen. Managing Electronic Library Services : Current Issues in UK Higher Education Institutions. // Web Magazine for Information Professionals 29(2001). URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue29/pinfield> (2018-03-12)
48. Prosser, David C. The Next Information Revolution - How Open Access repositories and Journals will Transform Scholarly Communications. URL: <https://www.liberquarterly.eu/article/10.18352/lq.7755/> (2018-03-14)
49. Radovan, Vrana. Digital repositories and the future of preservation and use of scientific knowledge. // Informatologia 1, 44(2011). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=99976 (2018-01-12)
50. Royster, Paul. Open-Access Journals and Institutional Repositories. // Library Conference Presentations and Speeches 82(2012). URL:

http://digitalcommons.unl.edu/library_talks/82 (2018-01-10)

51. Suber, Peter. Open Access Overview. URL: <https://legacy.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm> (2018-02-10)
52. Vodopijevec, Alen. Grad Sunca, otvorenog pristupa i institucijskih repozitorija. // Kemija u industriji: Časopis kemičara i kemijskih inženjera Hrvatske 7-8, 55(2006). URL: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10013 (2017-12-06)
53. W. Bailey Jr, Charles. The role of reference librarians in institutional repositories. // Reference Services Review 3, 33(2005), str. 259-267.
54. Walters, Tyler O. Reinventing the Library – How Repositories Are Causing Librarians to Rethink Their Professional Roles. // Portal: Libraries and the Academy 2, 7(2007). URL: <https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/14421/7.2walters.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (2018-04-02)
55. Yiotis, Kristin. Electronic theses and dissertation (ETD) repositories: What are they? Where do they come from? How do they work? // OCLC Systems & Services: International digital library perspectives 2, 24(2008), str. 101–115.

University of Zadar
Department of Information Sciences

Marko Silov

**The Role of Librarians in the Development of Institutional
Repositories and the Promotion of Open Access**

Graduate work

doc. dr. sc. Jadranka Stojanovski

Zadar, 2018.

The Role of Librarians in the Development of Institutional Repositories and the Promotion of Open Access

Abstract:

This paper deals with the concept of institutional repositories and the role of librarians in their construction and maintenance. It is divided into two parts; the theoretical part, which is based on the available literature, and the research part. The theoretical part of the paper lists the characteristics of open access, as well as the benefits of institutional repositories in the context of contemporary scientific communication. There are benefits for individuals, institution and society, but also the possible obstacles that administrators/librarians can observe and overcome. The relationship between libraries and institutional repositories is being discussed; the tasks and activities of librarians are defined in the context of institutional repository management. In the research part of this paper, there are results of the research which was attended by a total of 80 Croatian librarians from the higher education/academic libraries. The research sought to examine the level of awareness and involvement of librarians in the area of development and maintenance of institutional repositories, as well as in the promotion of open access. The results of this research show that respondents are quite familiar with the concept of institutional repository, but also with open access activities. However, due to certain contradictions and ambiguities, there is a need for initiatives that could greatly affect areas of education, self-archiving and cooperation with scientists and teachers.

Keywords: institutional repository, open access, scientific communication, academic library.

9. Prilozi

9. 1. Popis tablica

Tablica 1. Dob ispitanika.....	48
Tablica 2. Stručno zvanje ispitanika.....	48
Tablica 3. Vrsta knjižnice u kojoj su zaposleni ispitanici.....	49
Tablica 4. Ocjena korisnosti institucijskog repozitorija.....	49
Tablica 5. Stav ispitanika prema konceptu otvorenog pristupa.....	50
Tablica 6. Ocjena podrške aktivnostima otvorenog pristupa.....	51
Tablica 7. Ocjena uloge institucijskog repozitorija.....	53
Tablica 8. Vrste radova koje bi institucijski repozitorij trebao sadržavati.....	53
Tablica 9. Ocjena prepreka za pohranu radova u otvorenom pristupu.....	55
Tablica 10. Politika obveze pohrane radova.....	57
Tablica 11. Postojanje pravilnika koji regulira djelovanje repozitorija.....	57
Tablica 12. Način pohrane radova.....	58
Tablica 13. Vršenje kontrole točnosti podataka.....	59
Tablica 14. Uvođenje isključivo samoarhiviranja radova.....	60
Tablica 15. Ocjena tvrdnji.....	60
Tablica 16. Obuka ispitanika.....	62
Tablica 17. Ocjena kriterija za utvrđivanje uspjeha institucijskog repozitorija.....	62
Tablica 18. Ocjena tvrdnji.....	64

9. 2. Anketni upitnik

Poštovana/i,

moje ime je Marko Silov i apsolvant sam knjižničarstva na Odjelu za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru. Za potrebe istraživanja, u svrhu izrade diplomskoga rada na temu uloge knjižničara u razvoju institucijskih repozitorija i promociji otvorenog pristupa, kojega izrađujem pod mentorstvom doc. dr. sc. Jadranke Stojanovski, sastavljen je ovaj anketni upitnik.

Prema mojim saznanjima, uloga knjižničara u upravljanju institucijskim repozitorijem još nije zabilježena, tako da će ovo biti prvo istraživanje na tu temu. Anketa je u potpunosti anonimna, a zaprimljeni će se odgovori koristiti isključivo kao skupina podataka za statističku obradu. Cijenimo Vašu privatnost i poštujemo je.

Anketa ima 18 pitanja, a za popunjavanje će vam trebati desetak minuta. Za sva dodatna pitanja, stojim Vam na raspolaganju te me možete kontaktirati putem e-mail adrese: msilov@student.unizd.hr

Unaprijed zahvaljujem na Vašem trudu i izdvojenom vremenu!

1. Vaša dob:

- 18 – 24
- 25 – 34
- 35 – 44
- 45 – 54
- 55 +

2. Vaše stručno zvanje:

- Pomoćni knjižničar,
- Knjižničar,
- Diplomirani knjižničar,
- Viši knjižničar,
- Knjižničarski savjetnik.

3. Vrsta knjižnice u kojoj ste zaposleni:

- Visokoškolska (fakultetska, odjelna) knjižnica,
- Visokoškolska (sveučilišna) knjižnica,
- Knjižnica s dvojnou funkcijom (npr. nacionalna i sveučilišna),
- Znanstvena ili specijalna knjižnica.

4. Institucijski repozitorij (eng. institutional repository, IR) definira se kao online platforma za prikupljanje, čuvanje i dijeljenje digitalnih djela koja su rezultat intelektualnog rada studenata i zaposlenika neke ustanove. Molimo Vas da na skali od

1 do 5 ocijenite korisnost IR za Vašu ustanovu. // 1 – Ne mogu odrediti, 2 – Malo je ili nimalo koristan, 3 – Donekle je koristan, 4 – Koristan je, 5 – Krajnje je koristan za svaku visokoškolsku ustanovu.

①   ②   ③   ④   ⑤

5. Otvoreni pristup (eng. open access, OA) osigurava neograničeni pristup radovima koji su slobodno dostupni za korištenje i ponovnu uporabu, uvažavajući autorsko-pravna pitanja. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite Vaš osobni stav prema konceptu otvorenog pristupa. // 1 – Ne znam, 2 – Protiv, 3 – Niti za, niti protiv, 4 – Podržavam, 5 – Izrazito podržavam.

①   ②   ③   ④   ⑤

6. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite svoju podršku aktivnostima otvorenog pristupa unutar Europske Unije.

Koordiniranje pregovora s izdavačima
kako bi se postigli bolji uvjeti ugovora.   ① ② ③ ④ ⑤

Koordiniranje angažmana s izdavačima kako bi se
postigla veća transparentnost troškova.   ① ② ③ ④ ⑤

Razvoj dodatnih inicijativa za poticanje
objavljivanja radova u otvorenm pristupu.   ① ② ③ ④ ⑤

Razvijanje smjernica koje pružaju pojašnjenje
pravnih pitanja (npr. povezivanje, dijeljenje,
ponovno korištenje OA sadržaja i sl.)   ① ② ③ ④ ⑤

Aktivnosti podizanja svijesti o važnosti
otvorenog pristupa.   ① ② ③ ④ ⑤

Dijeljenje primjera dobre prakse u razvoju i provedbi
institucionalnih OA politika.   ① ② ③ ④ ⑤

Podrška za stvaranje i/ili razvoj e–infrastrukture.   ① ② ③ ④ ⑤

(Legenda: 1 – Nisam upoznat/a, 2 – Ne podržavam, 3 – Donekle podržavam, 4 – Podržavam, 5 – Izrazito podržavam.)

7. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite ulogu IR za znanstvenike, nastavnike i/ili studente Vaše ustanove.

Vidljivost, (1) (2) (3) (4) (5)

Reputacija ustanove, (1) (2) (3) (4) (5)

Promocija autora, (1) (2) (3) (4) (5)

Osiguravanje otvorenog pristupa, (1) (2) (3) (4) (5)

Siguran i trajan pristup, (1) (2) (3) (4) (5)

Mogućnost korištenja za buduća istraživanja, (1) (2) (3) (4) (5)

Dugoročno čuvanje građe, (1) (2) (3) (4) (5)

Mjesto primarnog objavljivanja (npr. ocjenski radovi), (1) (2) (3) (4) (5)

Olakšavanje znanstvenicima poštivanje uvjeta, financijera (otvoreni pristup), (1) (2) (3) (4) (5)

Unaprjeđena citiranost, (1) (2) (3) (4) (5)

Podrška donošenju odluka i upravljanju ustanovom, (1) (2) (3) (4) (5)

Olakšavanje izrade različitih izvješća, (1) (2) (3) (4) (5)

Ponovno korištenje za različite potrebe (CV i sl.), (1) (2) (3) (4) (5)

Društveni utjecaj. (1) (2) (3) (4) (5)

(Legenda: 1 – Nevažno, 2 – Uglavnom nevažno, 3 – Donekle važno, 4 – Važno, 5 – Vrlo važno.)

8. Koje sve vrste radova mislite da treba sadržavati IR unutar Vaše ustanove?

Završni radovi,

Diplomski radovi,

Doktorski radovi,

Seminarški radovi,

- Radovi objavljeni u časopisima,
- Knjige i poglavlja u knjigama,
- Radovi iz zbornika skupova,
- Istraživački podaci,
- Obrazovni materijali,
- Zvučni i video zapisi,
- Prezentacije,
- Poster, i
- Izvješća,
- Radni materijali, rukopisi,
- Umjetnička djela,

Ostalo: _____.

9. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite prepreke za pohranu većeg broja radova u otvorenom pristupu u IR Vaše ustanove.

Plagijatorstvo,	① ② ③ ④ ⑤
Bojazan o uvidu u nedovoljnu kvalitetu radova,	① ② ③ ④ ⑤
Nedostatno financiranje otvorenog pristupa,	① ② ③ ④ ⑤
Nepoznavanje prednosti otvorenog pristupa,	① ② ③ ④ ⑤
Nedostatna podrška ustanove u održavanju institucijskog repozitorija,	① ② ③ ④ ⑤
Neriješena autorsko-pravna pitanja,	① ② ③ ④ ⑤
Nedostatak inicijativa,	① ② ③ ④ ⑤
Nedostatak volje za pohranom radova,	① ② ③ ④ ⑤
Nedostatak politika/pravilnika unutar ustanove,	① ② ③ ④ ⑤

- Nedostatna infrastruktura, ① ② ③ ④ ⑤
- Nedovoljna razina osviještenosti znanstvenika,
nastavnika i studenata, ① ② ③ ④ ⑤
- Nedovoljan broj djelatnika u knjižnici koji bi radili
na edukaciji i promociji, ① ② ③ ④ ⑤
- Nepoznavanje vrijednosti i važnosti institucijskog repozitorija, ① ② ③ ④ ⑤
- Nedovoljna podrška ministarstva, ① ② ③ ④ ⑤
- Raskorak s uvjetima napredovanja, ① ② ③ ④ ⑤
- Izostanak vrednovanja pohrane radova u otvorenom
pristupu od strane ustanove, ministarstva, ① ② ③ ④ ⑤
- Nedostatak odgovarajuće podrške znanstvenicima,
nastavnicima i studentima. ① ② ③ ④ ⑤

(Legenda: 1 – Uopće se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem.)

10. Postoji li u Vašoj ustanovi politika obveze pohrane radova u IR?

- DA
- NE

11. Ukoliko ne postoji politika pohrane radova, postoji li neki drugi dokument/pravilnik koji regulira djelovanje IR unutar Vaše ustanove?

- DA
- NE

12. Kakav je način pohrane radova unutar Vaše ustanove?

- Autori sami arhiviraju svoje radove.
- Autori dostavljaju radove u knjižnicu, a u repozitorij ih unosi knjižničar.
- Podjednako unose autori i knjižničari.

Ostalo: _____.

13. Ukoliko autori sami arhiviraju svoje radove, vršite li kontrolu točnosti podataka unesenih u repozitorij?

DA

NE

14. Smatrate li da treba uvesti isključivo samoarhiviranje radova (gdje autori sami unose svoje radove u repozitorij), pri čemu knjižničari samo nadziru točnost podataka?

DA

NE

15. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite sljedeće tvrdnje:

Kroz usmenu komunikaciju upućujem studente, nastavnike i znanstvenike na korištenje IR.

① ② ③ ④ ⑤

Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike načinima korištenja IR.

① ② ③ ④ ⑤

Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike vrijednostima IR.

① ② ③ ④ ⑤

Podučavam studente, nastavnike i znanstvenike vrijednostima otvorenog pristupa.

① ② ③ ④ ⑤

Suradujem s nastavnicima u promicanju IR i otvorenog pristupa.

① ② ③ ④ ⑤

Potičem nastavnike na unošenje njihovih radova u IR.

① ② ③ ④ ⑤

(Legenda: 1 – Nikada, 2 – Vrlo rijetko, 3 – Ponekad, 4 – Često, 5 – Vrlo često.)

16. Jeste li i Vi prošli kroz kakvu vrstu obuke (seminarska radionica/stručno predavanje/konzultacije) prije pobližeg upoznavanja s konceptom IR?

DA

NE

17. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite kriterije za utvrđivanje uspjeha IR.

Sveobuhvatnost repozitorija,	① ② ③ ④ ⑤
Korištene licencije – Creative Commons i dr.,	① ② ③ ④ ⑤
Područja koja pokriva – npr. povijest, sociologija, medicina...;	① ② ③ ④ ⑤
Raznolikost podržanih datotečnih formata, otvoreni formati;	① ② ③ ④ ⑤
Respektabilnost ustanove, vlasnika IR,	① ② ③ ④ ⑤
Mogućnosti ispisa,	① ② ③ ④ ⑤
Lakoća korištenja,	① ② ③ ④ ⑤
Intuitivnost sučelja,	① ② ③ ④ ⑤
Broj pohranjenih radova,	① ② ③ ④ ⑤
Broj dostupnih OA radova,	① ② ③ ④ ⑤
Mogućnosti pretraživanja i pregledavanja,	① ② ③ ④ ⑤
Zajednica korisnika,	① ② ③ ④ ⑤
Održivost,	① ② ③ ④ ⑤
Mogućnost povratnih informacija,	① ② ③ ④ ⑤
Statistika pristupa,	① ② ③ ④ ⑤
Broj preuzimanja radova.	① ② ③ ④ ⑤

(Legenda: 1 – Nevažno, 2 – Uglavnom nevažno, 3 – Donekle važno, 4 – Važno, 5 – Vrlo važno.)

18. Molimo Vas da na skali od 1 do 5 ocijenite sljedeće tvrdnje:

Zbog znanja i vještina koje posjeduju,
knjižničari trebaju imati vodeću ulogu
u promicanju otvorenog pristupa u svojoj ustanovi.

① ② ③ ④ ⑤

Zbog znanja i vještina koje posjeduju,
knjižničari trebaju imati vodeću ulogu pri
uspostavljanju i razvoju institucijskog repozitorija.

① ② ③ ④ ⑤

(Legenda: 1 – Uopće se ne slažem, 2 – Uglavnom se ne slažem, 3 – Niti se slažem, niti se ne slažem, 4 – Uglavnom se slažem, 5 – U potpunosti se slažem.)